

**СТАРОДРУКИ З АСТРОНОМІЧНОЇ ТЕМАТИКИ, НАДРУКОВАНІ
ЛАТИНСЬКИМ ШРИФТОМ У XV–XVII СТ., У ФОНДАХ ВІДДІЛУ
СТАРОДРУКІВ ТА РІДКІСНИХ ВИДАНЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ
УКРАЇНИ ІМ. В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Юлія РУДАКОВА

*Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського,
відділ стародруків та рідкісних видань
Київ МСП-601, вул. Володимирська, 62*

У статті представлено відомості про ряд стародрукованих видань з астрономічної тематики, надрукованих латинським шрифтом. Огляд охоплює видання XV–XVII ст. з фондів відділу стародруків та рідкісних видань НБУВ. Видання розглянуто у хронологічній послідовності. Крім основних бібліографічних відомостей подається також коротка інформація про авторів творів та інші персоналії. Приділяється увага художньому оформленню видань, подаються відомості про провенієнції, оправи та інші особливості примірників.

Ключові слова: стародруки, астрономія, астрологія, знаки зодіаку, календар, планети, Місяць, Сонце, геоцентрична система, геліоцентрична система, астрономічні прилади, телескоп.

Астрономія – одна з найстаріших наук, яка виникла з практичних потреб людства. Друкована книга як виріб, призначений для масового використання, надала можливості вдовольнити ці практичні потреби краще, ніж рукописна книга та інші форми фіксації знань. Крім того, друкована книга зафіксувала нові астрономічні знання та теорії, стимулюючи тим самим подальший розвиток науки. Впродовж століть астрономія була невіддільна від астрології, астрономічні знання використовувалися для спостережень за погодою, ведення сільського господарства, у мореплавстві тощо. Крім того, астрономія розвивалася як теоретична наука, заснована не лише на спостереженні, але і на математичному розрахунку. Поліфункціональність комплексу астрономічних знань відображають стародруковані видання.

Мета даної статті – представити стародруковані видання з астрономічної тема-

тики латинським шрифтом, наявні у фондах відділу стародруків та рідкісних видань Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. Нашим завданням є не текстовий, а історико-книгознавчий аналіз видань. Зважаючи на те, що проблематика цих видань є досить різноманітна, для спрощення сприйняття матеріалу прийнято рішення при описі видань дотримуватися принципу хронологічної послідовності їхньої появи з-під друкарських верстатів і групування за прізвищами авторів творів. До описів додаються короткі відомості про авторів, перекладачів, видавців та інших осіб, про популярність цих творів серед видавців, особливості примірників тощо.

ІНКУНАБУЛИ (ВИДАННЯ XV СТ.)

Найбільш ранніми виданнями з астрономічної тематики у відділі є три видання,

що вийшли в 1485 р. у Венеції в друкарні німця Ергарда Ратдольта (Erhard Ratdolt; 1447–1528); зберігаються у конволюті (штучно створеному власницькому збірнику).

Першим алігатом (складовою частиною конволюта) є переклад латинською мовою твору «Вступ до мистецтва астрології» арабського астролога та математика, відомого в Європі під іменем Аль-Кабізі (Al-Qabisi), латинізована форма – Алькабітіус (Alchabitus, Alcabitius), або також Абдельазіз (Abdelazys, Abdilaziz) (рік смерті – 967); ці імена є фактично частинами його складного арабського імені. Цей твір у Європі став відомим, зокрема, під назвою «Liber isagogicus de planetarum coniunctionibus», або «Libellus isagogicus», щонайменше тричі перекладався латинською мовою, був надрукований 12 разів між 1473 та 1521 рр.¹ у Венеції, Ліоні, Парижі тощо. Пізніше твір перекладався іншими європейськими мовами. Венеціанське видання 1485 р. здійснено з перекладу Йоханнеса Іспанського (Johannes Hispaliensis; XII ст.), одного з перекладачів з арабської мови у Толедській школі перекладачів, доповнено коментарями астронома Йоханнеса Саксонського (Johannes de Saxonia; XIV ст.), який працював у Паризькому університеті у 1327–1355 рр.²

Бібліографічний опис видання:

Alchabitus (?–967)

Libellus Ysagogicus Abdilazi. Id Est Servi Gloriosi Dei: Qvi Dicitvr Alchabitus Ad Magisterium Ivditorum Astrorum. Interpretatus A Ioanne Hispalensi. Scriptumque In Evndem A Iohanne Saxonie Editum Vtili Serie Connexum Incipiunt. – Venetijs [Venezia]: Impressum arte ac diligentia Erhardi ratdolt de Augufta..., [vor 4.XI.] 1485. – [98] f.: grav.; 4° (21x16 cm). – Вихідні дані в колофоні. Сигнатури: aa–ll8 mm10.

На зв. арк. [1] – ілюстрація, текст – з арк. [2]. Арк. [36–98]: «Co[m]mentum

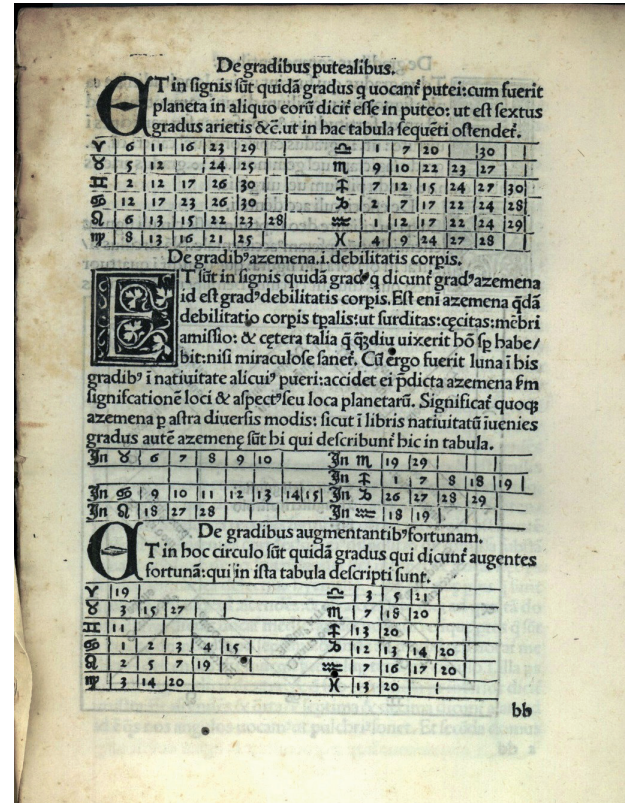


Рис. 1. Ініціали та таблиці на арк. bb з книги: *Alchabitus. Libellus Ysagogicus*. – Venetijs: Erhard Ratdolt, 1485.

Johannis de Saxonia super textu Alchabicii».

Художнє оформлення: гравійовані ініціали, ломбарди, ілюстрації, таблиці.

Провенієнції: штампель «Бібліотека Імператорського університета св. Владимира»; написи: 1) «Petri Crügeri Friderici [Buthneri] 50 [fl.]»; 2) «Henrici Bathe. Magisteri, [...] sub finem libri. A. 1274 V. d. 4 s. fin libri.»

Інші особливості: маргіналії латинською мовою, підкреслення в тексті.

Бібліографія примірника: Зданевич, 14³.

Другий алігат – це трактат французького астронома та астролога Фірміна з Боваля (Firmin de Beauval, Firminus de Bellavalle; XIV ст.) «De mutatione aeris». У цьому компілятивному творі, написаному близько 1340 р.,

досліджується вплив планет на метеорологічні явища⁴. Трактат було надруковано лише в 1485 р. У виданні до цього твору додано також надрукований вперше твір «Медична астрологія» («De medicorum astrologia»), який у Середньовіччі було приписано Гіппократу (бл. 460 – бл. 370). У цьому короткому науковому трактаті розглядається вплив фаз Місяця у знаках зодіаку на перебіг хвороб і їх лікування. Переклад з грецької латинською мовою зробив П'єтро д'Абано (Pietro d'Abano, Petrus de Abano; 1257 – бл. 1318) – італійський лікар, філософ і астролог, професор Падуанського університету.

Бібліографічний опис видання:

[Firmin de Beauval] (XIV ст.)

Opusculu[m] repertorii pronosticon in mutationes aeris tam via astrologica q[uam] metheorologica: vti sapie[n]tes experientia comperientes voluerunt p[er]-q[uam] vtilissime ordinatu[m] incipit sidere felici et primo prohemiu[m]. – **Асс.** [Pseudo-Hippocrates]. Hippocratis libellus de medicoru[m] astrologia incipit / a Petro de abbano in latinu[m] traductus. – Venetijs [Venezia]: Impressus est arte ac diligentia mira Erhardi Ratdolt de Augufta..., [vor dem 4. November] 1485. – [1], 49 f.; 4° (21x16 cm). – Автор не вказаний. Вихідні дані в колофоні. Сигнатури: a–e8 f10.

Перший нумер. арк. чистий, текст починається з арк. a2. Арк. 46–49: «Hippocratis libellus de medicoru[m] astrologia incipit: a Petro de abbano in latinu[m] traductus».

Художнє оформлення: гравійовані ініціали, ломбарди, таблиці. Деякі ініціали/ломбарди не надруковані.

Провенієнції: штампель «Бібліотека Імператорського університета св. Владимира».

Бібліографія примірника: Зданевич, 193.

Третій алігат – це твір середньовічного єврейського філософа, поета, астролога, астронома та математика Авраама бен Меір ібн Езри (Abraham ben Meir ibn Ezra; 1089/1092 – бл. 1167) «De nativitatibus», у якому пояснюється, як інтерпретувати дату народження в залежності від знаку зодіаку. Твір було написано латинською мовою. Він зберігся у вигляді щонайменше 4-х рукописів і одного друкованого видання⁵. У виданні до цього твору додано трактат фламандського філософа, теолога, астронома, астролога, поета та музиканта Анрі Бате (Henri Bate de Mechelen/Malines, Henricus Batenus (Mechliniensis); 1246 – після 1310) «Magistralis compositio astrolabii»⁶, написаний у 1274 р. Публікація опису астрольабії була здійснена, очевидно, через особистий інтерес до цього предмету видавця Е. Ратдольта⁷.

Бібліографічний опис видання:

Abraham Ibn Ezra (1092–1167?)

Incipit liber Abraham iudei de natiuitatibus. – **Асс.** Bate, Henri. Magistralis compositio astrolabij hanrici bate... – Impressu[m] venetijs [Venezia]: arte et impensis Erhardi ratdolt de augufta, IX Kal. Jan. 1485 [24 XII 1484]. – [30] f.: ill.; 4° (21x16 cm). – Вихідні дані в колофоні. Сигнатури: a–c8 d6.

На зв. арк. [1] – ілюстрація, текст починається з арк. a2. Арк. [21–30]: «Magistralis compositio astrolabij hanrici bate...».

Художнє оформлення: гравійовані ініціали, ілюстрації.

Провенієнції: штампель «Бібліотека Імператорського університета св. Владимира».

Інші особливості: маргіналії латинською мовою чорнилом і олівцем.

Бібліографія примірника: Зданевич, 2.

Обкладинка з картону сіро-блакитного кольору, корінець на 3 бинти. На корінці на-

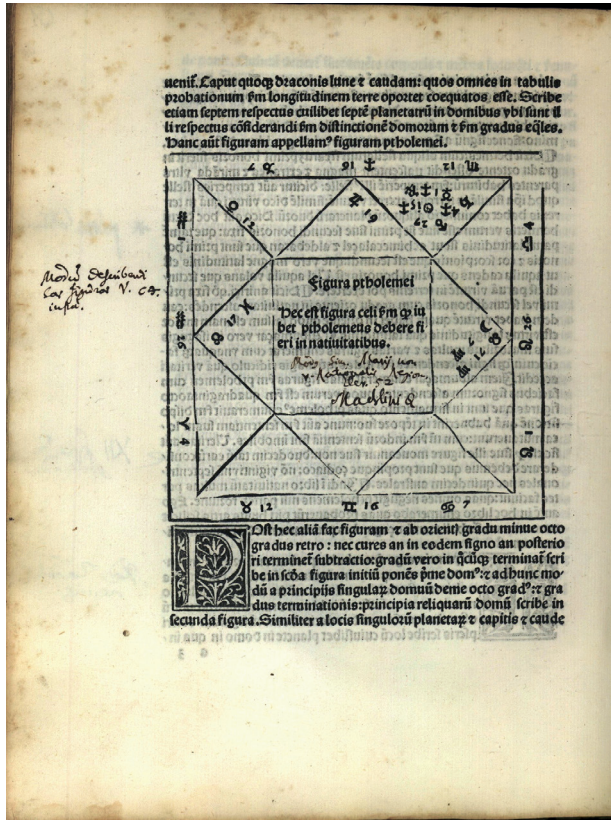


Рис. 2. Схема на арк. а3 зв. з книги: Abraham Ibn Ezra. *De nativitatibus*. – Venetijs: Erhard Ratdolt, 1485.

писи чорнилом, 3 паперові наліпки з написаними чорнилом: різні шифри, зокрема діючий.

Конвюлот з бібліотеки Київського університету св. Володимира, з колекції Яблоновських (шифр «Coll. Jabl. 2.»). Діючий шифр: IA 2.

Наступне видання також надруковано у Венеції в 1489 р. Це трактат «*Summa astrologiae iudicialis*» англійського астролога Джона Ешендена (John Ashenden, Johannes Eschuid; ?–1368?), в якому автор досліджує вплив небесних явищ на земні події та пропонує астрологічні методи прогнозування подій⁸. Цей компілятивний твір, написаний у 1346–1348 рр., набув у Європі значної попу-

лярності в наступні два століття, розійшовся у багатьох списках і врешті був виданий у друкарні венеціанського книготорговця Йоханнеса Люциліуса Сантріттера (Johannes (Gaius) Lucilius Santritter; XV ст.)⁹ на кошти представника венеціанського патриціату, голови Кримінальної Ради Сорока Франческо Боллані (Francesco Bollani; XV ст.)¹⁰.

Бібліографічний опис видання:

Ashenden, John (Eschuid; ?–1368?)

Summa astrologiae iudicialis de accidentibus mundi quae anglicana uulgo nuncupatur Ioannis eshcuidi niri anglici peritissimi scie[n]tia astrologiae foelici fidere inchoat. – Venetiis [Venezia]: Iohannis Lucilii. Sanctiter helbro[n]nensis germani. Impensis quoq[ue] non minimis. Generosi uiri. Fra[n]-cisci bolani eloquentissimi olim uiri Candiani patritii uenetii, 7.VII.1489. – [2], 306 [i. e. 218], [1] f.: grav.; 2° (24,7x17,7). – Назва на арк. а та в колофоні, вихідні дані в колофоні. Фоліація з численними помилками. Сигнатури: [2] а–і8 k4 l6 m8 n9 о–z8 &8 A–D8. Арк. [1] приклеєно ін. стороною. Немає останнього нумер. арк. При переоправленні примірника значно обрізано береги, місцями зрізано сигнатуру та ост. рядок.

Повна фоліація: [2], 1–59, 56, 62–63, 63–73, 73, 75–79, 81, 81, 84–96, 96, 98, 98–99, 110, 101–104, 107, 107, 107–114, 116, 116–130, 130, 130, 133, 133, 135, 135, 137–139, 121, 141–153, 155, 155–159, 159, 161–162, 164, 164, 168, 165–172, 174–179, 691, 180, 182–196, 199–205, 106, 207, 207, 209–210, 303, 302, 303–304, 306–307, 306, 115, 312, 311, 306, [1] арк.

Художнє оформлення: гравійовані ініціали, ілюстрації в тексті: діаграми, карта (арк. f4); таблиці. Рубриковано кілька окремих аркушів: червоною фарбою намальовано ініціали (частину не намальовано, на їхньому місці залишилися надруковані маленькі перші літери абзаців), підкреслено маюскули, деякі рядки та заголовки. Чор-

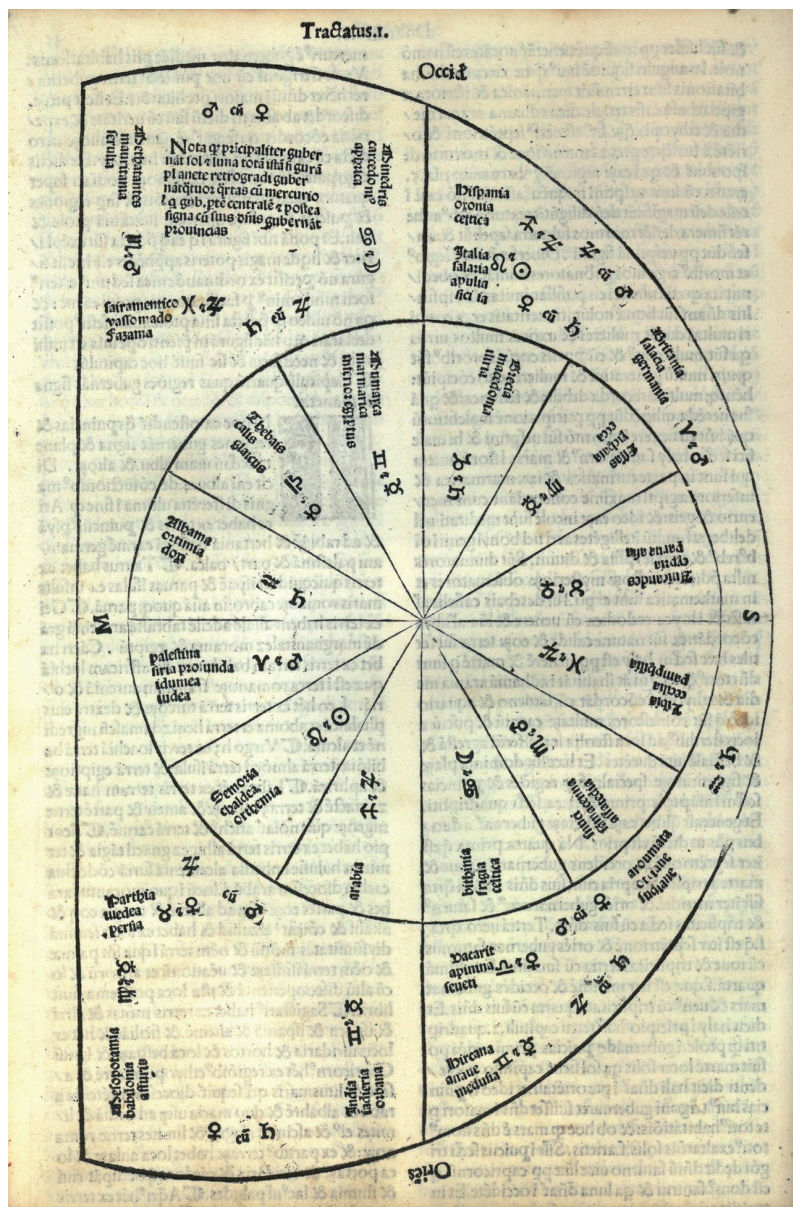


Рис. 3. Схема на арк. f5 зв. з книги: Ashenden, John. *Summa astrologiae iudicialis de accidentibus mundi*. – Venetiis: Johannes Lucilius Santritter, 1489.

нимом надписано заголовки окремих трактатів. Карта: зображення (контури територій) – у дзеркальному відображенні, написи – у правильному напрямку; подібну карту (і «правильну», і «дзеркальну») вміщено у ряді видань твору Макробія, які буде розглянуто нижче.

Провенієнції: екслібрис барона С. Шодуара «Ex Bibliothecâ L: Bar: Stanislai

de Chaudoir»; штампель «Вол. губ. комит. по охране памятн. иск. и старины 3424» (номер вписаний чорним чорнилом).

Оправа (XIX ст.): картон, обтягнений чорною тканиною. На корінці наліпка з коричневої шкіри з тисненою золотом назвою твору та вихідними даними, 3 паперові наліпки: 1) стертий напис; 2) друковані цифри «3424»; 3) із діючим шифром.

Примірник з бібліотеки Волинського державного музею (зібрання Шодуара). Діючий шифр: ІА 131.

Бібліографія примірника: Зданевич, 179.

Останнім виданням, що розглядається в цьому розділі, є твір найвідомішого астролога-практика XIII ст. у Європі Гвідо Бонатті (Guido Bonatti; бл. 1230 – між 1296 і 1300) «Книга астрономії» («Liber astronomiae», «Decem continens tractatus Astronomie»)¹¹, виданий у 1491 р. в друкарні згадуваного вище Ергарда Ратдольта, що на той час повернувся до рідного Аугсбурга. Це єдина відома праця Бонатті, одночасно найзначніша праця з астрології XIII ст., зібрання астрологічних методик і переклад латиною відомих арабських джерел. Книга стала основним джерелом астрологічних знань середньовічної Європи, побутувала в багатьох копіях. Складається з десяти трактатів. У відділі зберігаються 2 примірники цього видання.

Бібліографічний опис видання:

Bonatti, Guido (бл. 1230 – між 1296 і 1300)

Guido bonatus de forliuio. Decem continens tractatus Astronomie. Magistri Johannis angeli viri peritissimi diligenti correctione. – Auguste vindelicorum [Augsburg]: Erhardiq[ue]ratdolt viri solertis: eximia industria et mira imprimendi arte: qua nuper venecijs: nunc Auguste vindelicorum excellit nominatissimus, VII Kal. Aprilis [26.III.] 1491. – [422] f.: ill.; 4°. – Відомості про редактора, вихідні дані – наприкінці тексту. Сигнатури: 14 a–z8 A–Z8 AA–EE8.

Арк. [1]: «Registrum Guidonis Bonati de forliuio»; на зв.: присвята, зміст (арк. [1] зв. – [14] зв.). Арк. [15] – шмуцтитул: «Guido bonatus de forliuio. Decem continens tractatus Astronomie». Текст твору починається з арк. [16].

Художнє оформлення: гравійовані іні-

ціали, ілюстрації: зображення знаків зодіака, сузір'їв, діаграми, схеми; таблиці. На прикінці марка видавця на всю стор. у два кольори (чорний і червоний), текст: «Erhardi ratdolt foelicia conspice signa. Testata artificis qua valet ipse manum».

Особливості примірника 1.

Розміри: 20,5x15,5 см.

Художнє оформлення: рубриковано арк. [1–14]: підкреслено червоною фарбою деякі рядки та заголовки, підкреслено маюскули; розмальовано ініціал на арк. [16].

Провенієнції: штемпель «Бібліотека Імператорського університету св. Владимира»; написи: 1) «Sum Andreae Aurifabrj. D. / 1547.», 2) нижче великий запис рукою бібліотекаря збірки Яблоновського (XVIII ст.), 3) шифр «Col. Jabl. 269.» (олівцем).

Оправа (XVI–XVII ст.): дошки, обтягнені світлою шкірою з тисненим орнаментом, корінець на 4 бинти. 2 металеві застібки (втрачені). На корінці напис чорнилом «Guidonis / Bonati / Regist-/rum»; 2 паперові наліпки зі старим і діючим шифрами. На верхній кришці оправи вгорі фіолетовим чорнилом написано шифр «Col. Jabl. 269.».

Інші особливості: маргіналії латинською мовою, лінії-позначки чорнилом і олівцем.

Примірник з бібліотеки Київського університету св. Володимира, з колекції Яблоновських. Діючий шифр: ІА 78.

Бібліографія примірника: Зданевич, 89.

Особливості примірника 2.

Розміри: 21,5x16,5 см.

Можливо примірник належить до перших випусків видання, оскільки має невиправлену сигнатуру «4 L» замість правильної «L 4» (див. попер. прим.).

Провенієнції: гербовий екслібрис з текстом «KAI TVXH KAI TEXNH»; штемпель «Бібліотека університету св. Владимира»; написи: 1) шифри: «Reg. III, B, 339^a», «х. Е. 20.», «Philos 339^a»; на тит. арк.: 2) «Petri Vedelicij de Obornykj Artiū liberaliū / Gymnasij Cracovieñ Magistri.»

(поверх іншого), 3) «Liber Astronomicus», 4) «P. O.» [Petrus Obornyki (?)] (між буквами – малюнок колеса), 5) «Antonij Snedergeri F ex dono Rdj Dñi Silvestrij / Rogusij [...] sui A^o1585.»; 6) арк. [15]: «patri Vedelski de Obornyki Artiū / & Medicinę Doctoris.»

Оправа (XVI ст.): дошки, обтягнені темно-коричневою шкірою з тисненим орнаментом, корінець на 4 бинти, шкіряний корінець пізніший, очевидно тоді ж поверх набито інший орнамент. 2 металеві застібки (втрачені). На верхній кришці витиснено «GUIDO / BONATVS», на нижній – «D. PETRI VEDEL: / DE OBORNYKY». Частина корінця зверху немає, всередині паперова наліпка з написом «156».

Інші особливості: підкреслення та позначки в тексті.

Примірник з бібліотеки Київського університету св. Володимира, з колекції короля Станіслава Августа Понятовського. Діючий шифр: IA 79.

Бібліографія примірника: Зданевич, 90.

ПАЛЕОТИПИ (ВИДАННЯ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XVI СТ.)

Період першої половини XVI ст. представлений у відділі більшою кількістю видань. Для зручності ми розділили їх на три умовні групи. У першу групу ми виділили низку видань двох творів, що пов'язані з астрономічною тематикою опосередковано. Це «Сон Сципіона» («Somnium Scipionis») давньоримського письменника, філолога, філософа-неоплатоніка та теоретика музики Амбросія Феодосія Макробія (Ambrosius Theodosius Macrobius; V ст.) та «Про день народження» («De die natali») давньоримського письменника, філолога та теоретика музики Цензорина (Censorinus; III ст.). «Сон Сципіона» Макробія (друкувався разом із його ж твором «Сатурналії» («Convivia Saturnalia»), який не стосується нашої тематики) користувався великою популярністю у Середньо-

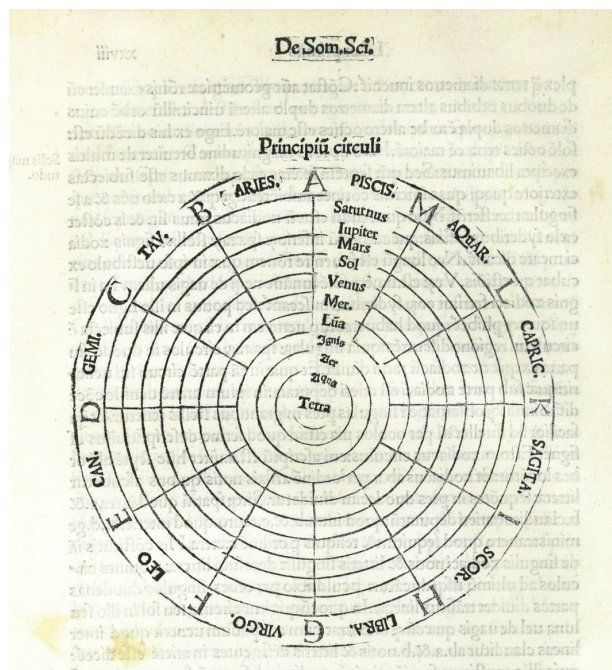


Рис. 4. Ілюстрація на арк. xxviii зв. з книги: Macrobius, Ambrosius Aurelius Theodosius. *De Somno Scipio[n]is: nec non de Saturnalibus libri*. – Brixiae: Angelo Britannico, 1501.

віччі. Це є своєрідний коментар до епізоду, викладеного в шостій книзі трактату Цицерона «Про державу» (Marcus Tullius Cicero (106–43). «De Republica»), в якому римський полководець Сципіон Африканський (Publius Cornelius Scipio Africanus Maior; 236–183) уві сні подорожує просторами космосу, відвідує інші світи та бачить майбутнє¹². У творі «Про день народження» (238 р.) розглядаються різноманітні теми, зокрема походження людини, календар, також подані початкові відомості з історії, астрономії, математики, музики¹³. Обидва твори перевидавалися понад 20 разів у різних містах Європи.

Перше з аналізованих видань з творами Макробія вийшло друком у 1501 р. в Брешії у найзначнішому видавничому домі міста того часу – братів Анджело та Джакомо Британніко (Angelo Britannico; ?–1517; Giacomo Britannico; ?–1518/1519), продукція якого

виходила на власному папері та характеризується високою якістю друку¹⁴.

Бібліографічний опис видання:

Macrobius, Ambrosius Aurelius Theodosius (V ст.)

Macrobii De Somno Scipio[n]is: nec non de Saturnalibus libri: summa diligentia suonitori restituti sunt: In quo plus[quam] ter mille errores corriguntur: graecum[que] quod in olim impressis deerat fere omnibus locis reponitur. – Impressi Brixiae [Brescia]: per Angelum Britannicum, 1501 die XVIII mensis Ianuari. – clviii f.: ill.; 2° (29,2x19,3 cm). – Вихідні дані наприкінці тексту. Сигнатури: a–t8 u6. Деф.: втрачено арк. t8 u–u6. Твір «Somnium Scipionis» – арк. iiii зв. – I.

Художнє оформлення: ілюстрації в тексті: схеми, карта (арк. xl зв.); ініціали не намальовано, на їхньому місці залишилися надруковані маленькі перші літери абзаців. Карта подібна до вміщеної у венеціанському виданні 1489 р. твору Джона Ешендена «Summa astrologiae judicialis» (розглянутого вище), але показує контури континентів у «правильному» напрямку.

Провенієнції: 1) напис «Z bibl. XX. Teatynów» (яких – не зазначено), 2) сажева печатка нечітка.

Оправа напівшкіряна: картон, обклеєний синім «мармуровим» папером, корінець і кутики з коричневої шкіри, корінець на 3 бинти. Залишки тиснення на корінці.

Інші особливості: маргіналії латинською мовою, підкреслення та позначки в тексті.

Діючий шифр: Pal 115.

Бібліографія примірника: Шамрай, 1687¹⁵.

Твір Цензорина «Про день народження» надрукований у збірнику творів у 1503 р. в Мілані у видавництві спадкоємців Джованні да Леньяно (Giovanni da Legnano; II пол. XV

– поч. XVI ст.) – його синів Джованні Джакомо (Giovanni Giacomo da Legnano; ?–1525?), Бернардіно (Bernardino da Legnano) та Джованні Антоніо (Giovanni Antonio da Legnano; ?–1533?), що з 1502 р. діяли під назвою «Джованні Джакомо та брати да Леньяно» (Jo. Jacobo et Fratelli da Legnano)¹⁶. Видано в друкарні одного з постійних партнерів видавництва – Йоханнеса Скінценцелера (Johannes Angelus Scinzenzeler).

Бібліографічний опис видання:

Censorinus (III ст.)

Index operum quae in hoc volumine continentur. Censorini de die natali liber aure[us]: olim mutilat[us]: nunc adiectis quatuor integris capitibus: et innumeris pene clausulis antiquae lectioni restitutus. Neruae Traianiq[ue] et Adriani Caesaris uitae ex Dione in latinum uersae: a Georgio Merula. Item Vesaeui montis conflagratio ex eodem Merula interpretatae. Cebetis Thebani tabula. Plutarchi libellus de differentia inter odium: et inuidiam. Basilii oratio de inuidia. Basilii epistola de uita solitaria. [Nicolao Peroto et Francisco Philelpho interpretibus omnia collegit Tristanus Calchus Mediolanensis]. – [Milano]: De Legnano Io. Iacomo e Frat; [Drucker Scinzenzeler ermittelt, Kal. VIII 1503]. – [88] f.: grav.; 4° (19,2x14 cm). – Відомості про перекладачів, укладача, вихідні дані – наприкінці тексту. Сигнатури: a–k8 l4 A4. Деф.: втрачено арк. f6–k8 l4 A4. Всього наявних [45] арк.

Інші автори: Cassius Dio (бл. 160 – бл. 235); Merula, Giorgio (Merlani, Georgius; бл. 1430–1494); Cebes Thebanus (бл. 430–350); Plutarchus (бл. 45 – бл. 120); Basilius Caesariensis (Magnus; бл. 330–379); Perotti, Niccolò (1429–1480), пер.; Filelfo, Francesco (1398–1481), пер.; Calchi, Tristano (1462?–1515), уклад.

Художнє оформлення: видавнича марка, гравійовані ініціали, друковані маргіналії. Частину ініціалів не намальовано, на їхньому



Рис. 5. Оправа книги: *Macrobius, Ambrosius Aurelius Theodosius. Macrobius integer nitidus suoq[ue] decori. – Parrhisiis: Jodocus Badius; Ioannes Parvus, 1515. (Примірник 1).*

місці залишилися надруковані маленькі перші літери абзаців.

Провенієнції: штемпелі: 1) «Biblioth. Academ. Vilnensis», 2) «Bibliotheca Universitatis St. Vladimiri», 3) «Библиотека Императорскаго университета св. Владимира»; написи: 1) «Caesarej Collegij / Soctis Iesu / Pragae / [1531]», 2) «Dono Michaelis Bobrowski Theol. et Phil. / Magistri, viri eruditissimi. Vilnae 3. octobr. 1822.», 3) шифр бібліотеки університету (Роки): «1838–1082»

Оправа: картон, обклеєний синім «мармуровим» папером.

Інші особливості: маргіналії XVI ст. латинською мовою.

Примірник з бібліотеки Київського університету св. Володимира, з колекції «Роки». Діючий шифр: Pal 1104.

Бібліографія примірника: Шамрай, 505.

Твори Макробія та Цензорина видавалися також у Парижі у видавництві «Praelum Ascensianum», засновником і власником якого був фламандець за походженням, письменник і науковець Йоссе Баде (Josse Bade, Jodocus Badius Ascensius; 1462–1535)¹⁷. У відділі зберігаються два видання (у трьох примірниках) творів Макробія цього видавничого дому, обидва у науковій редакції теолога Йоганна Рівіуса (Johann Rivius, Johannes Rivius Atthendoriensis; 1500–1553). У 1515 р. Й. Баде видав «Сон Сципіона» та «Сатурналії» у співпраці з книговидавцем і книгопродавцем Жаном Петі (Jean Petit, Ioannes Parvus; ?–1540?), у 1519 р. самостійно надрукував обидва твори Макробія разом з твором Цензорина «Про день народження». Нижче подаються відомості про два примірники видання 1515 р. та один – 1519 р.

Бібліографічний опис видання:

Macrobius, Ambrosius Aurelius Theodosius (V ст.)

Macrobius integer nitidus suoq[ue] decori a Ioanne Rivio restitutus. Cum indicio et amplo et veridico. – Parrhisiis [Paris]: V[a]enundatur ab Jodoco Badio et Ioanne Parvo; nunc rursus impressi Parrhisiis accuratione Ascensiana, Kal. II.1515. – [6], V–CXVII, [1] f.: grav.; 2°. – Відомості про місто, рік видання, назва видавництва – наприкінці тексту. Сигнатури: A10 B–N8 O6 P8. Останній нумер. арк. чистий. Твір «Somnium Scipionis» (Macrobii Aurelii Theodosii viri consularis et illustris In Somnium Scipionis expositionis quamelegantissimae) – арк. VII–XXXVIII.

Художнє оформлення: форта з видавничою маркою, гравійовані ініціали, гравю-

ри на дереві: ілюстрації, схеми, карта (арк. XXXI зв.). Карта подібна до вміщеної у брешіанському виданні 1501 р., але зображення (контури територій) – у дзеркальному відображенні, написи – у правильному напрямку.

Особливості примірника 1.

Розміри: 28,5x19 см.

Немає арк. [5–6] на початку.

Художнє оформлення: центральна гравюра на форті – видавнича марка «Prelum Ascenstanum».

Провенієнції: штампель «Бібліотека університета св. Владимира»; написи: 1) «Aegidius Glagau D.», 2) шифри «Reg. V 1942.», «R. Class. 1942a.».

Інші особливості: маргіналії латинською мовою, підкреслення, позначки в тексті.

Примірник у складі конволюта з 2-х видань, алігат 1.

Оправа: дошки, на корінці та на третині ширини обтягнені світлою шкірою з тисненим орнаментом, корінець на 4 бинти. 2 металеві застібки. На корінці частково зберігся напис чорнилом, також залишки паперової наліпки з написом.

Примірник у складі конволюта з бібліотеки Київського університету св. Володимира, з колекції короля Станіслава Августа Понятовського. Діючий шифр: Pal 920(1).

Бібліографія примірника: Шамрай, 1692.

Особливості примірника 2.

Розміри: 28,2x19,7 см.

Художнє оформлення: рамка форти ідентична з рамкою на попер. прим., центральна гравюра на форті – видавнича марка «Iehan Petit».

Провенієнції: штампель «Бібліотека Київської духовної академії»; шифри: 1) «A I. 8 / 747. 14» (закреслений); 2) «A III – 4 / 1837 – 2»; 3) «AVII5/110».

Примірник у складі конволюта з 3-х видань, алігат 2.

Оправа: дошки, обтягнені пергамене-



Рис. 6. Ілюстрація на арк. I. з книги: Macrobius, Ambrosius Aurelius Theodosius. Macrobius Aurelius integer: nitidus: suoq[ue] decori. – Parrhisiis: Jodocus Badius, 1519.

ном з писаним текстом, корінець шкіряний на 3 бинти. На корінці залишки паперової наліпки та паперова наліпка з 2 шифрами: «A.III.4. / 1837.2.»; «AVII5/110».

Інші особливості: маргіналії латинською мовою, підкреслення, позначки в тексті.

Примірник у складі конволюта з бібліотеки Київської духовної академії. Діючий шифр: IA 133(2).

Бібліографія примірника: Шамрай, 1693.

Бібліографічний опис видання:

Macrobius, Ambrosius Aurelius Theodosius (V ст.)

Macrobius Aurelius integer: nitidus: suoq[ue] decori ab Ioanne Riurio superioribus annis: et nunc cura Ascensianorum: multo diligentius restitutus: Cum indicio et amplo et veridico. – Acc. Censorinus. Addito libello argutissimo Censorini de die natali: eo q[uod] consimilis sit farraginis. – Parrhisiis [Paris]: V[a] enundantur ab ipso Iodoco Badio Ascensio, 9.XI.1519. – [5], C, [1] f.: grav.; 2° (32x22 cm). –

Відомості про місто, рік видання – наприкінці Сатурналій, рік також – наприкінці тексту. Сигнатури: А–М8 N10. Помилка у фоліації: замість IIII цифра CIII. Втрачено арк. N10 (останній нумер. арк.). Твір «Somnium Scipionis» (Macrobiani Aurelii Theodosii viri consularis et illustris In Somnium Scipionis expositionis quamelegantissimae) – арк. II зв. – XXVII зв., твір «De die natali» (Censorini opusculum, De die natali, ad. q. Cerellivm) – арк. XCII–C зв.

Художнє оформлення: форта з видавничою маркою, гравійовані ініціали, гравюри на дереві: ілюстрації, схеми, карта (арк. XXII). Рамка форти має дрібні відмінності, порівняно з виданням 1515 р. (інша дошка), центральна гравюра на форті – видавнича марка «Prelum Ascenstanum» (ідентична до видання 1515 р.). Карта така ж «обернена», як у виданні 1515 р.

Примірник у складі конволюта з 2-х видань, алігат 2.

Оправа: дошки, обтягнені світлою шкірою з тисненим орнаментом, корінець на 4 бинти. Обріз у коричневих плямах, напис коричневим чорнилом «ССС». 2 металеві застібки (втрачені). На корінці 3 паперові наліпки, з них одна на іншій, на якій було очевидно написано назву. Зверху наліпка бібліотеки Київського Пустинно-Миколаївського монастиря, шифр «VIa.48.» (той же шифр – на 1-й с. алігата 1 і напис «Ex Libris Monasterij S[an]cti Nicolai Eremitici Kijoviensis.»), 3-тя наліпка з написом «F. 1425. 8».

Інші особливості: маргіналії латинською мовою, підкреслення, позначки в тексті.

Примірник у складі конволюта з бібліотеки Київського Пустинно-Миколаївського монастиря. Діючий шифр: Ald 25(2).

Бібліографія примірника: Шамрай, 1694.

Останнє з аналізованих видань творів Макробія та Цензорина вийшло в 1528 р. у Венеції у видавничому домі Альдів, яким на той час, після смерті засновника видавництва Альда Мануція (Aldo Manuzio; 1449–1515), з огляду на неповноліття його спадкоємців, управляв його тесть Андреа Торрезано (Andrea Torresano, Andrea Asulanus; 1451–1529).

Бібліографічний опис видання:

Macrobius, Ambrosius Aurelius Theodosius (V ст.)

Macrobiani In somnium Scipionis ex Ciceronis. VI. libro De rep. eruditissima explanatio. Eiusdem Saturnaliorum libri VII. – Acc. Censorinus. Censorinus De die natali, additis ex vetusto exemplari nonnullis, quae desiderabantur. – Venetiis [Venezia]: In aedibus Aldi, et Andreae Asulani Soceri, IV.1528. – [16], 322, [2] f.: grav.; 8° (16,5x10,2 cm). – Вихідні дані в колофоні. Сигнатури: *8 [8] a–z8 & 8 A–Q8 R4. Арк. [15], [16] і R3 – чисті. Твір «Somnium Scipionis» (Macrobiani Aurelii Theodosii v. c. et ill. In Somnium Scipionis expositionem) – арк. 6–94 зв., твір «De die natali» (Censorini opusculum De die natali ad q. cerellivm) – арк. 293–322.

Художнє оформлення: 2 видавничі марки (на тит. арк. та наприкінці), ілюстрації в тексті: схеми, карта (арк. 67 (помилково), тобто 77); ініціали не намальовано, на їхньому місці залишилися надруковані маленькі перші літери абзаців. Карта подібна до вміщеної у брешіанському виданні 1501 р., показує контури континентів у «правильному» напрямку.

Провенієнції: написи: 1) «Ioa[n]nes Langanius Var. Octono. / parochus Helsingensis pro ijm[ar]c[is] / hunc librum co[m]paravit 1546», 2) «Doctrina et virtute Praestanti / D[omi]no Lucae Edenbergio in perpe-tuum amicitiae foedus. Bartensteni/ eo tempore Ludimagistro vigilan-/tissimo. d[e]d[it

Vrbanus Burchard/di. tt. 6. Calend: Julij Anno sa-/lutis humanae 1.5.6.2.», 3) «Sum Danielis Hoynovii A[nn]o 1687.», 4) шифр «Coll. Jabł. 1289».

Оправа (XVI ст.): дошки, обтягнені світлою шкірою з тисненим орнаментом. 2 металеві застібки (одна пошкоджена). На корінці частково зберігся напис чорнилом, також залишки паперової наліпки.

Інші особливості: маргіналії XVII ст. латинською мовою, підкреслення в тексті.

Примірник з бібліотеки Київського університету св. Володимира, з колекції Яблонівських. Діючий шифр: Ald 40.

Бібліографія примірника: Шамрай, 1691; Шамрай, Альдини, 61¹⁸.

Другу групу палеотипів становить ряд перевидань двох навчальних посібників з астрономії, за якими вивчалася в європейських університетах геоцентрична система світу Клавдія Птолемея (бл. 100 – бл. 170). Автором першого з них є англійський астроном і математик Іоанн Сакробоско (Johannes de Sacrobosco, John of Holywood; бл. 1195 – бл. 1256), який викладав у Сорбонні з 1221 р. Його «Трактат про сферу» («Tractatus de sphaera») вважався першою астрономічною працею Європи. Вперше надрукований у Феррарі в 1472 р., перевидавався до кінця XVII ст. понад 50 разів різними європейськими мовами¹⁹.

Автор другого твору – Георг Пурбах (Georg von Peuerbach; 1423–1461), австрійський астроном, астролог і математик, викладач віденського університету. В 1453/54 рр. прочитав свій перший курс із теорії руху планет. Лекції Пурбаха, що супроводжувалися демонстрацією креслень, схем і просторових моделей, користувалися великим успіхом, переписувалися від руки. За лекціями автор склав навчальний посібник, який під назвою «Нова теорія планет» («Theoricæ novæ planetarum») видав у 1472 р. його учень і молодший товариш, німецький астролог,

астроном і математик Регіомонтан (Йоганн Мюллер, Regiomontanus, Johannes Müller; 1436–1476). Упродовж майже двох століть посібник Пурбаха був одним з найпопулярніших посібників з астрономії, до 1653 р. перевидавався щонайменше 60 разів латинською та іншими мовами²⁰.

Представлені нижче примірники відділу були надруковані в 1510, 1518 (2 видання), 1542 та 1545 рр. Видання твору Сакробоско 1510 р. вийшло у Лейпцизі у видавництві Мартина Ландсберга, уродженця Вюрцбурга (Martin Landsberg, Martinus Herbipolensis; ?–бл. 1523). Одне з видань 1518 р. того ж твору з коментарями Яна з Глогова (Jan z Głogowa; бл. 1445–1507) було надруковано у Страсбурзі у видавництві Йоганна Кноблоха (Johann Knobloch, Johann Cist; ?–1528). У другому виданні 1518 р. вміщено зазначені твори обох авторів – Сакробоско та Пурбаха. Його надруковано у Відні у видавництві Йоганна Сінґрієнера (Johann Singriener; 1480?–1545) коштом першого видавничого дому Відня – братів Леонарда та Лукаса Алантсеє (Leonhard Alantsee; ?–1518; Lucas Alantsee; ?–1522)²¹.

Бібліографічний опис видання:

Johannes de Sacrobosco (бл. 1195 – бл. 1256)

Textus spere materialis Joa[n]nis de Sacrobusto. – Lipsiae [Leipzig]: Per Solertem virum Baccalaureum Martinu[m] Herbipolensem Jn hemisperio Lipsensi nuper Jmpressa, 1510. – [38] f.: grav.; 4° (20,8x15,8 cm). – Вихідні дані в колофоні. Сигнатури: a–e6 f8.

Художнє оформлення: видавнича марка (на ост. арк.); ілюстрації, схеми, креслення, карти (арк. d1, f2). Окремі ілюстрації частково розфарбовано. Намальовано червоним 1 ініціал, на місці 4 ініціалів залишилося пuste місце.

Провенієнції: написи: 1) «Lucas Carlier»,

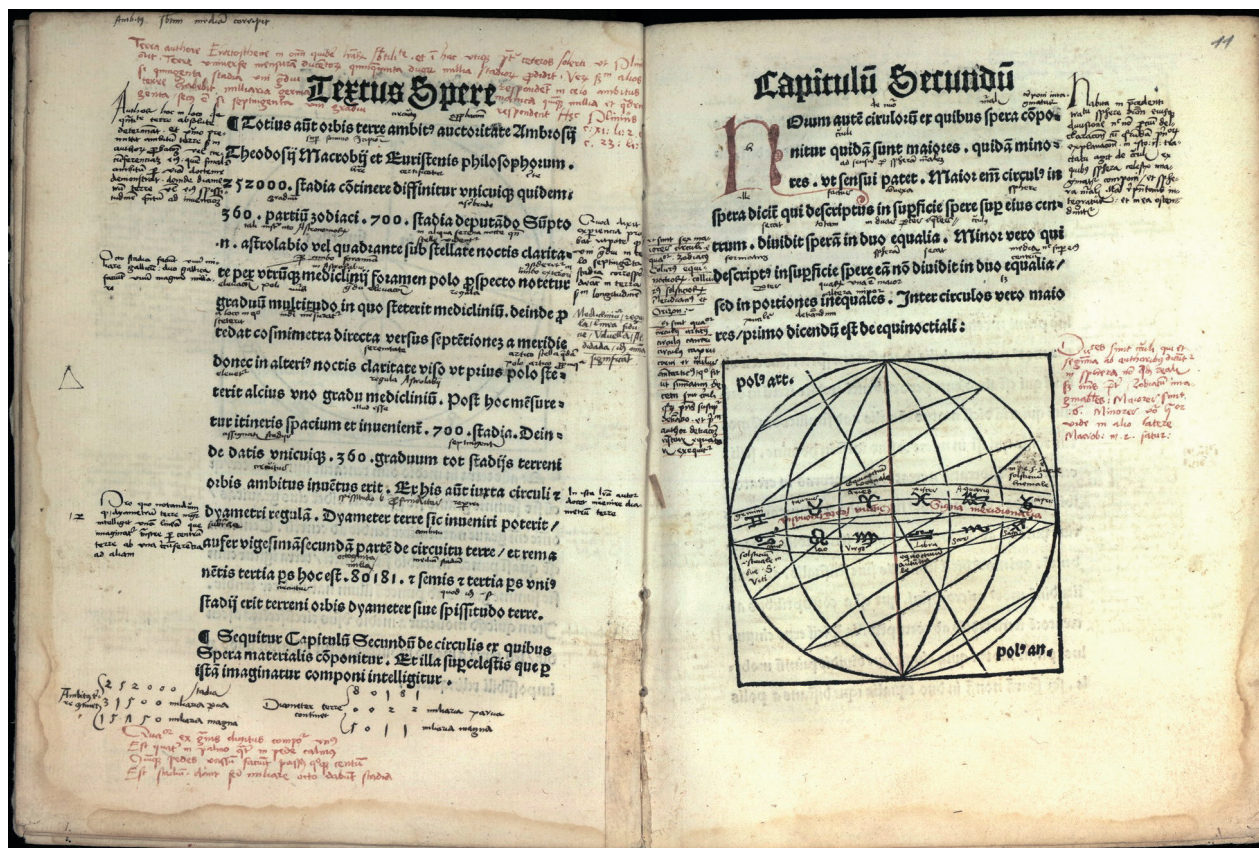


Рис. 7. Ілюстрація, ініціал і маргіналії на арк. b4zv. – b5z книги: Johannes de Sacrobosco. *Textus sperae materialis*. – Lipsiae: Martinus Herbipolensis, 1510.

2) «РА158» (олівцем); штампель «Вол. губ. комит. по охр. памятн. иск. и старины 3572» (номер вписаний чорним чорнилом).

Без оправы. На корінці паперова наліпка з надрукованими цифрами «3572».

Діючий шифр: Ра1 158.

Бібліографія примірника: Шамрай, 1214.

Бібліографічний опис видання:

Johannes de Sacrobosco (бл. 1195 – бл. 1256)

Introductorium compendiosum in tractatu[m] sphere materialis m[a]g[ist]ri Ioannis de Sacrobusto: que[m] abbreviauit ex Almagesti sapientis Ptolomei Claudij philosophi alexandrini ex Pheludio

p[ro]geniti p[er] m[a]g[ist]r[u]m Ioa[n]nem Glogouiensem feliciter recollectu[m]. – Impressum Argentine [Strasbourg]: Per Joanne[m] Knobloch, 8.XII.1518. – [56] f.: grav.; 4° (19,5x14,2 cm). – Вихідні дані в колоні. Сигнатури: А8 В–С4 D8 Е–G4 Н8 І4 К8. Арк. К8 чистий.

На арк. [1] після назви – «Eriagramma ad Lectorem».

Художнє оформлення: гравійована рамка на тит. арк.; 1 гравійований ініціал, ломбарди; ілюстрації: схеми, креслення; таблиці.

Провенієнції: штампель «Фундамент. библиотека Волынск. дух. семинарии»; написи 1) «Coll. Ostrogien. Soc. Jesu», 2) шифри «№2960 нк», «P.A135»; наліпка з написаним

шифром «В. / 874».

Оправа: картон, обтягнений темно-коричневою шкірою, корінець на 3 бинти, обріз червоний. На верхній і нижній кришках тиснена лінійна рамка. На корінці 3 паперові наліпки, на одній фрагмент написаної назви, на іншій напис «№ 2960.».

Інші особливості: рукописні маргіналії XVI ст.

Примірник з бібліотеки Волинської духовної семінарії. Діючий шифр: Pal 135.

Бібліографія примірника: Шамрай, 1210.

Бібліографічний опис видання:

Johannes de Sacrobosco (бл. 1195 – бл. 1256)

Opusculu[m] de Sphaera clarissimi philosophi Ioannis de Sacro busto. – Acc. Peurbach G. Theoricae planetaru[m] excellentissimi astronomi Georgii Purbachii magistri viennensis, quo Ioannes de Monte regio olim usus est praeceptore. Figvrae item summa diligentia suis ubiq[ue] locis appositae, ex quibus perfacile autoris sensus utrobq[ue] intelligi porest. – Impressum Viennae Pannoniae [Wien]: Per Ioannes Singrenium. Expensis uero Lucae Alantsae Bibliop. Viennen[sis], Pr. Id. [i. e. 12] VIII 1518. – [74] f.: grav.; 4° (19,3x14 cm). – Вихідні дані в колофоні. Сигнатури: a–b6 c4 d–e6 f4 g–n6. Твір «Tractatus de sphaera venerabilis uiri, magistri Ioannis de sacro busto» – арк. a2–g3, твір «Theoricae novae planetaru[m]. Georgii Purbachii...» – арк. g3 зв. – n5 зв.

Художнє оформлення: видавнича марка (на ост. арк.), гравійовані ініціали, ілюстрації, схеми, креслення.

Провенієнції: штампель «Фундамент. бібліотека Волинск. дух. семінарії»; шифр «№ 2959 нк»; наліпка з написаним шифром «С / 597».

Обкладинка з картону сірого кольору, обріз червоний. На верхній кришці написи

«№ 2959 нк», «№ / 428» (чорнилом), «P.A136» (олівцем). На корінці 3 паперових наліпки одна на одній, на верхній напис «№ 2959».

Інші особливості: рукописні маргіналії XVI–XVII ст.; на внутрішній стороні обкладинки рукоп. фрагменти з польських хронік XVIII ст.

Примірник з бібліотеки Волинської духовної семінарії. Діючий шифр: Pal 136.

Бібліографія примірника: Шамрай, 1211.

Видання 1540-х рр. переплетено в конволют. Їх підготував до друку Еразм Райнгольд (Erasm Reinhold; 1511–1553) – німецький астроном і математик, найбільш впливовий викладач астрономії свого часу, переконаний коперниканець, змушений під тиском колег, зокрема Філіпа Меланхтона (Philipp Melancton; 1497–1560), викладати у Віттенберзькому університеті систему Птолемея²². Твір Пурбаха надрукований у 1542 р. у Віттенберзі у друкарні Ганса Лuffта (Hans Lufft; 1495–1584). У 1545 р. у Віттенберзі у друкарні Вайта Кройцера (Veit Kreutzer; ?–1578) вийшов «Трактат про сферу» Сакробоско з передмовою Меланхтона, написаною в 1531 р. У цьому ж виданні вміщено також твір Сакробоско «Про відношення років» («De anni ratione») з передмовою Меланхтона 1538 р., у якому йдеться про календарні алгоритми визначення рухомих церковних свят.

Бібліографічний опис видання:

Johannes de Sacrobosco (бл. 1195 – бл. 1256)

Ioannis de Sacro Busto Libellus de sphaera. Accessit eiusdem autoris computus ecclesiasticus, et alia quaedam in studiosorum gratiam edita. Cum praefatione Philippi Melanthonis. Autore Erasmo Reinholdo Saluedensi. – Impressum Vitebergae [Wittenberg]: Apud Vitum Creutzer, 1545.

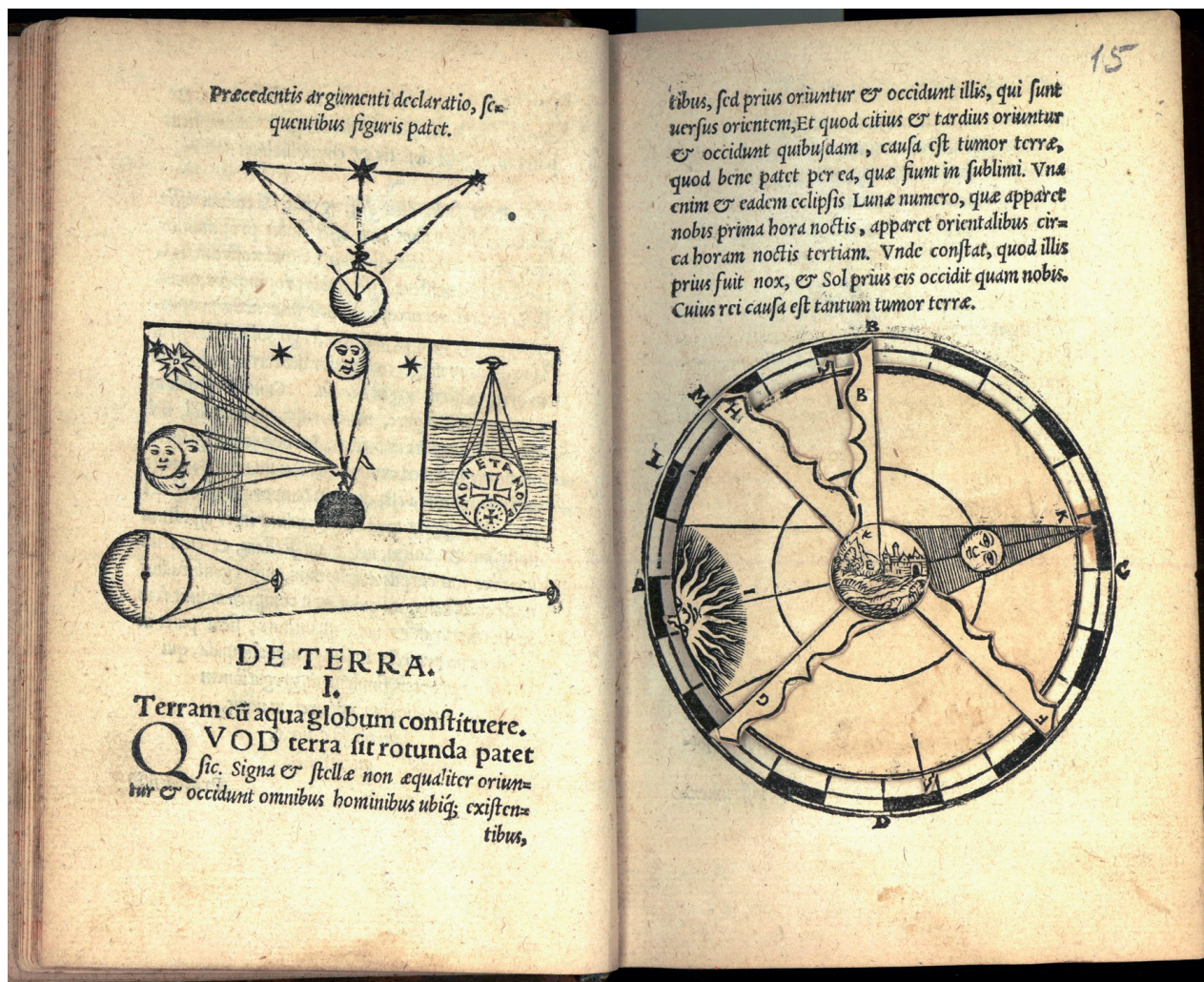


Рис. 9. Ілюстрації та схема з рухомими елементами на арк. B6 зв.–B7 з книги: Johannes de Sacrobosco. *Libellus de sphaera*. – Vitebergae: Veit Kreutzer, 1545.

Purbacchii Germani ab Erasmo Reinholdo Salueldensi pluribus figuris auctae, et illustratae scholijs, quibus studiosi praeparentur, ac inuitentur ad lectionem ipsius Ptolemaei. Inserta item methodica tractatio de illuminatione Lunae. Typis Eclipsis solis futurae anno 1544. – Impressus hic theoricarum libellus Vitembergae [Wittenberg]: Per Ioannem Lufft, 1542. – [240] f., [3] grav.: ill.; 8° (15,2x9,5 cm). – Вихідні дані в колофоні. Сигнатури: A–Z8 a–g8. Помилка у сигнатурі: арк. R позначено K.

Художнє оформлення: гравюра на тит. арк., 4 гравійовані ініціали, ілюстрації в тексті, паперові схеми з рухомими елементами, виливні прикраси, 3 схеми наприкінці (можливо повинно бути 4 схеми).

Алігат 2.

Бібліографія примірника: Шамрай, 2107.

Оправа: картон, обтягнений коричневою шкірою, корінець на 3 бинти, прикрашений тисненими візерунками, на верхній і нижній кришках тиснена лінійна рамка. 2



Рис. 10. Схема з рухомими елементами на арк. L з книги: Peuerbach, Georg. *Theoricae novae planetarum*. – Vitembergae: Hans Lufft, 1542.

металеві застібки.

Провенієнції: штемпель «Вол. губ. комит. по охране памяtn. иск. и старины 3436» (номер вписаний чорним чорнилом); напис «Емрtus 19. april 1702 1 [f.] 30».

Конволют. Діючий шифр: Pal 345(1–2).

Остання група аналізованих палеотипів – це видання творів ряду провідних європейських астрономів XV–XVI ст. Ян з Глогова (Jan z Głogowa; бл. 1445–1507) – польський астроном, математик і філософ, викладач латини, філософії Аристотеля та астрономії у Краківському університеті, один з учителів Миколая Коперника. В 1511 р. у Кракові у

видавництві Яна Галлера (Jan Haller; 1467–1525) було другим, посмертним виданням (перше – у 1507 р.) надруковано його твір «Computus Chiometralis» – календар, у якому за допомогою лівої руки та кількох астрономічних дат вираховано Пасху та наступні рухомі свята на 1482–1558 pp.²³

Бібліографічний опис видання:

Jan z Głogowa (бл. 1445–1507)

Computus Chiometralis. Clerus in ecclesia quattuor sciat esse tenenda. Grammatica Musica Jus canonu; atque Kalendas. – [Cracoviae] [Kraków]: Denuo reuisum et impressum, expensis domini Johan[n]is Haller ciuis Cracovien[sis], 1.VIII.1511. – [40] f.: grav.; 4° (19x14 cm). – Автор, вихідні дані наприкінці тексту. Сигнатури: A8 B4 C8 D4 E6 F4 G6. Не має арк. G6 (чистий).

Художнє оформлення: гравюра на тит. арк. з написом «Astronomia», 2 гравійовані ініціали.

Примірник у складі конволюта з 4-х видань, алігат 3. На тит. арк. алігата 1 напис «Cntus Berdicov: Carmelit Discal.»

Оправа напівшкіряна: картон, обклеєний темно-коричневим крапчастим папером, корінець і кутики з темно-коричневої шкіри, корінець на 4 бинти, обріз червоний крапчастий. На корінці паперова наліпка, надруковано «Q / 2».

Примірник у складі конволюта з бібліотеки бердичівського монастиря босих кармелітів. Діючий шифр: Pal 810(3).

Бібліографія примірника: Шамрай, 1199.

Вище ми вже згадували про німецького математика, астронома, астролога, винахідника астрономічних інструментів, видавця, перекладача, католицького єпископа Йоганна Мюллера (Johann Müller; 1436–1476), більше відомого під іменем Региомонтан (Regiomontanus), яке є латинським перекла-

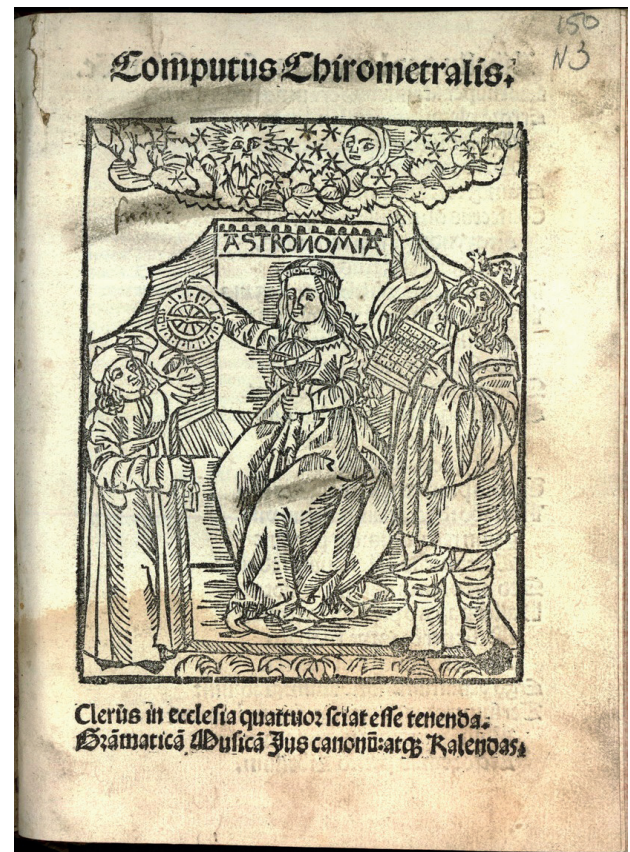


Рис. 11. Титульний аркуш книги: Jan z Głogowa. *Computus Chiometralis*. – Cracoviae: Jan Haller, 1511.

дом назви його рідного міста: Königsberg (Königsberg), тобто Королівська гора, латинською мовою Mons Regius. У відділі зберігається його твір «Календар» («Kalendarius teutsch»), у якому визначено час нового та повного Місяця, а також фази Місяця щодо сонячного та місячного затемнення. Наприкінці роботи показано, що у період з 1477 по 1532 pp. дати Великодня, вираховані за фазами Місяця та весняним рівноденням, щонайменше у 30 випадках відрізняються на один-п'ять тижнів від встановлених за церковними правилами. Виданий вперше у Венеції у 1476 р., трактат передруковувався кілька разів у XVI ст. У 1514 р. вийшов у Аугсбурзі, вірогідно в друкарні Йоганна Сітіха (Johann Sittich; ?–після 1518)²⁴.

Бібліографічний опис видання:

Regiomontanus, Johannes (Müller, Johann; 1436–1476)

Kalendarius teütsch Maister Ioannis künigspergers... – Getruckt in der kaißerlichen stat Augspurg [Augsburg]: [s. n.], 14 Kal. I. 1514. – [75] Bl.: ill.; 4° (20x15 cm). – Вихідні дані в колофоні. Сигнатури: a–f4 g–h2 i–t4 v3.

Художнє оформлення: друк чорним і червоним; на тит. арк. гравійована рамка; 1 двоколірний гравійований ініціал; ілюстрації в тексті, схеми, таблиці; ініціали не намальовано, на їхньому місці залишилися надруковані маленькі перші літери абзаців. Частково розмальовано рамку на тит. арк., ініціал на його звороті, ілюстрацію на арк. із.

Оправа напівшкіряна: картон, обклеєний червоно-зеленим «мармуровим» папером, корінець і кутики зі світло-сірої шкіри, обріз синій «мармуровий». На корінці 2 червоно-коричневі паперові наліпки з тисненою назвою «KÜNGSPERGE / KALENDER», «AUGSPURG / 1514».

Діючий шифр: Pal 106.

Бібліографія примірника: Шамрай, 2130.

У трактаті німецького медика, математика та астронома Йоганна Дріандера (Johann Dryander, Eichmann; 1500–1560)²⁵ «Нове астрономічне кільце» («Novi Annuli astronomici») описано новий астрономічний прилад. Твір було видано у Марбурзі у видавництві Евхаріуса Цервікорнуса (Eucharis Cervicornus; бл. 1516 – після 1547) у 1536 р., з доповненнями перевидано у наступному році.

Бібліографічний опис видання:

Dryander, Johannes (1500–1560)

Novi Annuli astronomici, per Iohannem Dryandrum medicum atque mathematicum, nuper anno vicesimonono, excogitati, atque hactenus, ex crebra eiusdem instrumenti, in

diversis scholis professione, mirum in modum, aucti, canones, atque explicatio succincta. Praefatio eiusdem auctoris, ad illustriss. principem atque D. Iohannem, comitem et Palatinu[m] Rheni etc. qua annulum, ex suo solius inuento prodijsse, co[n]tra quosdam, qui falso sese annuli autores, mentiti sunt, inco[n]uin cibilibus argumentis convincit. Inevitabile fatum. – Omnia recens nata, Marpurgi [Marburg]: Ex officina Eucharis Cervicorni Agrippinatis, VIII. 1536. – [24] f.: ill.; 4° (20x14,5 cm). – Сигнатури: A–F4. Аркуші в зошитах C, D вшиті в неправ. порядку.

Художнє оформлення: гравюра (на тит. арк.), видавнича марка (на ост. с.), 3 гравійовані ініціали, ілюстрації в тексті, вилівні прикраси.

Обкладинка з картону сірого кольору. Діючий шифр: Pal 1174.

Бібліографія примірника: Шамрай, 725.

«Тригонометрія» («De lateribus et angulis triangulorum») – це перша публікація частини тексту твору польського астронома та математика Миколая Коперника (Mikołaj Kopernik; 1473–1543) «Про обертання небесних сфер» («De revolutionibus orbium coelestium»), а також тригонометричних таблиць математика та астронома Георга Йоахіма Ретика (Georg Joachim Rheticus, Georg Joachim von Lauchen; 1514–1574) (ім'я Ретика – автора таблиць не згадується)²⁶. Видання вийшло в 1542 р. у Віттенберзі у друкарні згаданого вище Ганса Луффта (Hans Lufft; 1495–1584).

Бібліографічний опис видання:

Kopernik, Mikołaj (1473–1543)

De lateribus et angulis triangulorum, tum planorum rectilineorum, tum Sphaericorum, libellus eruditissimus et utilissimus, cum ad plerasque Prolemæi demonstrationes intelligendas, tum uero ad alia multa, scriptus a clarissimo et doctissimo uiro D. Nicolao

Copernico Toronensi. – **Acc.** [Rheticus G. J.]. Additus est Canon semissium subtensarum reclarum linearum in Circulo. – Excusum Vittembergae [Wittenberg]: Per Iohannem Lufft, 1542. – [30] f.: ill.; 4° (20x15,2 cm). – Сигнатури: А–F4 G6. Твір «De lateribus et angulis triangulorum planorum rectilineorum» – арк. В–С4, твір «Canon subtensarum in Circulo reclarum linearum» – арк. С4 зв. – G6.

Художнє оформлення: гравійована рамка на тит. арк.; 2 гравійовані ініціали; вилівні прикраси; ілюстрації в тексті: креслення; таблиці.

Провенієнції: штемпель «Biblioth. Academ. Vilnensis»; напис «Bibliothecae meae in Urbe Zythomir.», ще 3 закреслені написи.

Оправа: картон, обтягнений коричневою шкірою, корінець на 5 бинтів. На корінці тиснений золотом орнамент і назва «Copernicus / De later. / et Ang. / triangulorum»; синя паперова наліпка з напівстертим старим шифром. Форзаці з цупкого «мармурового» паперу.

Діючий шифр: In 289.

Бібліографія примірника: Шамрай, 1273.

Завершують огляд палеотипів два видання творів Петера Апіана (Petrus Apianus, Benewitz; 1495–1552) – німецького механіка, картографа, математика та астронома, популяризатора астрономії в Європі через його найвідоміші праці «Космографія» («Cosmographia») та «Астрономія для імператора» («Astronomicum Caesareum»). «Космографія» з ілюстраціями автора, вперше видана в 1524 р., перевидана щонайменше 30 разів у різних містах Європи з доповненнями голландського математика Рейнера Гемми Фрізіуса (Reiner Gemma Frisius; 1508–1555), перекладена 14 мовами, набула популярності, напевно, насамперед завдяки паперовим астрономічним інструментам, які розробив Гемма Фрізіус²⁷. Примірник відділу дефектний, не має титульно-

го аркуша з назвою твору, а також кінцевих аркушів із колофоном. Атрибувати його за доступними відомостями про видання твору в інших бібліотеках і електронними копіями не вдалося. Однак за характером шрифтів і додатковими елементами художнього оформлення можна припустити, що найбільш вірогідно його було надруковано в Антверпені в друкарні Грегоріуса де Бонте (Gregorius de Bonte, Gregorius Bontius; бл. 1494 – після 1564) близько 1550 р. Примірник містить повний текст твору Апіана з доповненнями Гемми Фрізіуса; не містить двох творів Гемми Фрізіуса, які в середині XVI ст. друкувалися разом із твором Апіана. «Астрономія для імператора», присвячена благодійнику автора імператору Священної римської імперії Карлу V (Karl V. von Habsburg; 1500–1558) та його брату Фердинанду (Ferdinand I. von Habsburg; 1503–1564), видана в 1540 р. в Інгольштадті, містить численні таблиці, ілюстрації та паперові астрономічні інструменти, за допомогою яких можна легко вирахувати дати затемнень, рухомі церковні свята, скласти гороскоп тощо.

Бібліографічний опис видання:

Apianus, Petrus (1495–1552)

Astronomicum Caesareum. – Ingolstadii [Ingolstadt]: In Aedibus Nostris [Apianus], V.1540. – [59] f.: ill.; 2° (46x35 cm). – Автор прямо не зазначений. Вихідні дані в колофоні, надруковані у дзеркальному відображенні. Сигнатури: А–F4 G5 Н–N4 O6. Втрачено арк. N4, O5, O6.

Текст привілею на шляхетський титул для П. Апіана та його 2 синів від імператора Карла V Габсбурга (на зв. тит. арк.). Текст твору починається з арк. В, ч. 2 «Meteoroscopion planum Apiani:» – з арк. M4.

Художнє оформлення: назва у широкій гравійованій рамці (розфарбованій різними кольорами); герби імператора Карла V,



Рис. 12. Гравійований ініціал на арк. Е зв. з книги: *Apianus, Petrus. Astronomicum Caesareum. – Ingolstadii: Petrus Apianus, 1540.*

його брата Фердинанда (на зв. тит. арк.) та П. Апіана (на ост. арк.; втрачений); ілюстрації (частково розфарбовані різними кольорами); 2 заставки (розфарбовані жовтим); гравійовані ініціали: квадратні зі стороною 4,7 см на астрономічну (наукову) тему (переважно у ч. 1), квадратні зі стороною 2,6 см та прямокутні на літери «qv» розміром 2,6x4 см – із зображеннями путті; виливні прикраси; таблиці; креслення; зображення приладів (частково розфарбовані); 32 схеми з рухомими частинами – паперові астрономічні прилади (всі розфарбовані різними кольорами). Частину рухомих елементів у паперових астрономічних приладах втрачено. Друковані маргіналії. Текст у дві шпальти.

Провенієнції: 3 різні штампи бібліотеки університету св. Володимира; написи: 1) шифри «Reg. III, B, 340^b»; «X. х. A. 24»; «R. Philos 340b»; 2) «Ex Libris De Toux

Mathematici».

Оправа: картон, обклеєний світлим «мармуровим» папером, корінець на 6 бинтів, укріплений мішковиною. На корінці паперова наліпка з частково затертим написом чорним чорнилом «Ariani / Astronom[icum] / Caesare[um] / 1532.», на верхній кришці напис чорним чорнилом «Philippi Apriani / Astronomicum / Caesareum / 1532.».

Інші особливості: на тит. арк. під назвою написано «1532», на арк. 14 – нотатки латинською мовою чорнилом, 6 рядків, на арк. L1 – нотатки латинською мовою чорнилом, 2 рядки. Наприкінці приплетено 15 чистих нунумер. арк.

Примірник з бібліотеки Київського університету св. Володимира, з колекції короля Станіслава Августа Понятовського. Діючий шифр: Pal 1097.

Бібліографія примірника: Шамрай, 96.

Бібліографічний опис видання:

Apianus, Petrus (1495–1552)

Cosmographia. – [Antwerpen?: Gregorius de Bonte?, ca 1550?]. – [1], 1–19, 28, 21, 30, 23–50 f.: ill.; 4° (22,5x16,5 cm). – Деф.: немає тит. арк., останніх арк. після арк. 50. Фоліація вказана за наявними аркушами. Сигнатури (наявні арк.): A2–H4 K–O4. Приблизна атрибуція – за шрифтом і художнім оформленням. Вірогідна загальна кількість аркушів – 68.

Художнє оформлення: гравійовані ініціали, таблиці, авторські ілюстрації в тексті, схеми з рухомими елементами; друковані маргіналії.

Провенієнції: напис «Ex Cathalogo Librorum Joannes de Witte Glis / exercitae Colonellae Artellae Rgni mр.».

Обкладинка з картону, обклеєного сірим папером. На корінці пошкоджена паперова наліпка зі старим шифром, на верхній кришці паперова наліпка із затертим старим шифром.

Інші особливості: напис на форзаці: «46. elap. 4. / Cosmographia Petri Apiani / dicti Benewitz».

Діючий шифр: Pal 944.

Бібліографія примірника: Шамрай, 97 (помилкова атрибуція).

ВИДАННЯ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVI СТ.

Означений період представлений у відділі чотирма виданнями. Перше з них – це видавничий конволют, що складається з двох частин і містить три твори. До першої частини вміщено два твори. Перший – це трактат «Про планісферу» («Planisphaerium») Клавдія Птолемея (Κλαύδιος Πτολεμαῖος, Claudius Ptolemaeus; бл. 100 – бл. 170), астронома, астролога, географа, математика, механіка, оптика та теоретика музики, який жив і працював в Олександрії, в римському Єгипті. У своєму творі, що зберігся лише в арабському перекладі, Птолемей розглядає питання про проекцію кіл на небесній сфері на площину екватора, також про визначення часу сходу та заходу світил²⁸. Другий твір – це трактат математика та механіка Йордана Неморарія (Jordanus Nemorarius; ?–1235) «Пояснення планісфери» («Demonstratio de plana sphaera», «Planisphaerium»), в якому розглядається стереографічна проекція кіл на площину. Друга частина конволюта, з власним титульним аркушем, – це коментарі на твір Птолемея італійського математика Федеріко Коммандіно (Federico Commandino; 1509–1575). Видання надруковано 1558 р. у Венеції у видавничому домі Альдів під керівництвом сина його засновника Паоло Мануція (Paolo Manuzio; 1512–1574).

Бібліографічний опис видання:

Ptolemaeus, Claudius (бл. 100 – бл. 170)
Ptolemaei Planisphaerium. Iordani Planisphaerium. Federici Commandini Urbinatis in Ptolemaei Planisphaerium commentarius.

In quo universa Scenographices ratio quam brevissime traditur, ac demonstrationibus confirmatur. – Venetiis [Venezia]: Aldus [Paulus Manutius], 1558. – [4], 37, [1], 28 f.: ill.; 4° (19x14 cm). – Сигнатури: A–K4 L2 a–g4.

Інші автори: Jordanus Nemorarius (?–1235); Commandino, Federico (1509–1575).

Склад видання: Claudii Ptolemaei sphaerae a planetis proiectio in planum. – Арк. 1–25 зв.; Iordanus de Planisphaerii figuratione. – Арк. 26–33, 36, 35, 34, 37–37 зв.; (окремий тит. арк.:) Federici Commandini Urbinatis in Planisphaerium Ptolemaei commentarius. – Venetiis: Aldus [Paulus Manutius], 1558. – Арк. [1], 2–21, 21, 23, 23, 25–28.

Художнє оформлення: видавнича марка (4: на 2 тит. і 2 ост. с.), гравійовані ініціали, ілюстрації в тексті: креслення.

Примірник у складі конволюта з 3-х видань, алігат 1.

Оправа (XVIII–XIX ст.): картон, обтягнений коричневою шкірою із тисненням золотом на корінці, обріз із зеленим візерунком. На корінці світло-коричнева шкіряна наліпка без тексту, паперова наліпка з надрукованим шифром «826».

Провенієнції: екслібрис Загінецької бібліотеки, помилково приклеєний на нижній кришці оправи догори ногами.

Примірник у складі конволюта із Загінецької бібліотеки. Діючий шифр: Ald 80(1).

Бібліографія примірника: Шамрай, Альдини, 105.

Наступне видання – це публікація згаданого вище найвідомішого та найголовнішого твору польського астронома та математика Миколая Коперника (Mikołaj Kopernik; 1473–1543) «Про обертання небесних сфер» («De revolutionibus orbium coelestium»), в якому викладено геліоцентричну теорію світу. Трактат вперше вийшов друком у 1543 р. в Нюрнберзі під наглядом найкращого учня Коперника, математика та астронома Георгіуса

га Йоахіма Ретика (Georg Joachim Rheticus, Georg Joachim von Lauchen; 1514–1574) та за активної участі астронома, астролога, математика та географа, виробника глобусів Йоганна Шонера (Johannes Schöner; 1477–1547). У 1566 р. твір було перевидано в Базелі у видавництві «Officina Henricpetrina», власником якої був лікар і політик Генріх Петрі (Heinrich Petri; 1508–1579), якого зараховують до найбільш освічених видавців XVI ст. З 1616 до 1828 р. твір Коперника був у переліку книг, заборонених Ватиканом, що втім не завадило виходу його численних передруків²⁹.

Бібліографічний опис видання:

Kopernik, Mikołaj (1473–1543)

Nicolai Copernici Torinensis De Revolutionibus orbium coelestium, Libri VI. In quibus stellarum et fixarum et erraticarum motus, ex veteribus atque recentibus observationibus, restituit hic autor. Praeterea tabulas expeditas luculentasque addidit, ex quibus eosdem motus ad quodvis tempus Mathematicum studiosus facillime calculare poterit. Item, de libris revolutionum Nicolai Copernici narratio prima, per M. Georgium Ioachimum Rheticum ad D. Ioan. Schonerum scripta. – Basileae [Basel]: Ex Officina Henricpetrina, [IX 1566]. – [6], 213, [1] f.; 2° (27,7x18,7 cm). – Сигнатури: [6] a–z4 A–Z4 Aa–Ff4 Gg6. Арк. 197–213: «Clarissimo viro d. Ioanni Schonero, ut Parenti suo colendo, G. Ioachimus Rheticus S. D. [narratio prima]». Остання частина – друк у дві шпальти.

Художнє оформлення: видавнича марка (2: тит., ост. с.), гравійовані ініціали, ломбарди, ілюстрації, таблиці.

Провенієнції: гербовий екслібрис (наліпка на зв. верх. кришки) «Bibliothecae Christophori Heinrici Andreae Geret...»; штемпель «Бібліотека університета св. Владимира»; написи: 1) «Elevatio poli Heidelbergensis 49. 6.»; 2) шифри «Reg. X, 250^a»; «R. Pol 250^a».

Примірник у складі конволюта з 2-х видань, алігат 2.

Оправа: картон, обтягнений пергаментом з текстом із видання декретів папи Григорія IX (Майнц, 1473), який вважається першим алігатом у конволюті.

Інші особливості: на арк. [4] нотатки латинською мовою чорнилом.

Примірник у складі конволюта з бібліотеки Київського університету св. Володимира, з колекції короля Станіслава Августа Понятовського. Діючий шифр: ІА 152(2).

Наступне видання вміщає три твори, об'єднані назвою «Хронологія» («Chronologia»), пов'язані з астрономічною тематикою через відлік часу при представленні історичних подій за допомогою, зокрема, сонячних і місячних затемнень та інших астрономічних явищ. Це твори фламандського картографа, географа, математика, гравера та філософа Герарда Меркатора (Gerhard Mercator, Gerhard Krämer; 1512–1594), французького теолога та філософа Метью Бєроальда (Matthieu Béroald; 1520–1576), а також архієпископа Севільї, останнього латинського отця церкви, зачинателя середньовічного енциклопедизму Ісидора Севільського (Isidorus Hispalensis, San Isidoro de Sevilla; бл. 560–636). Останній твір є фрагментами з п'ятого та шостого томів головної двадцяти томної енциклопедичної праці Ісидора «Етимології» («Etymologiae»), або «Початки» («Origines»). Видання вийшло в 1577 р. в Базелі у друкарні Томи Гверіна (Thomas Guarinus; 1529–1592).

Бібліографічний опис видання:

Mercator, Gerhard (1512–1594)

Chronologia hoc est supputatio temporum ab initio mundi ex eclipsibus et observationibus astronomicis et sacrae scripturae firmissimis testimonijs demonstrata Gerardo Mercatore, et Matthaeo Beroaldo

authoribus. Accessit et Isidori Hispalensis epi[scope] Chronologia ex quinto et sexto Originum libris sumpta. – Basileae [Basel]: Per Thomam Guarinum, 1577. – [16], 292, 631, [22] р.: ill., tab.; 8° (15,8x10 cm). – Сигнатури:)(8 α–ρ8 σ10 α–z8 A–R8 S7.

Інші автори: Matthieu Béroald (1520–1576); Isidorus Hispalensis (бл. 560–636).

Склад видання: Chronologia, hoc est demonstratio temporum absolutissima, ab initio mundi, in haec vsque tempora. Avtore Gerardo Mercatore. – С. 1–292; Chronicvm, sive svppvtatio temporvm, firmissimis Sacrae scripturae testimoniis demonstrata. Avtore Mat. Beroaldo. – С. 1–603; Chronologia ex Isidori Hispalensis episcopi libro Originum quinto et sexto desumpta. – С. 604–631.

Художнє оформлення: видавнича марка, гравійовані ініціали, 1 карта на окремому арк.; друківані маргіналії.

Оправа напівшкіряна: картон, обклеєний червоно-зеленим «мармуровим» папером, корінець і кутики зі світло-коричневої шкіри, обріз зелений крапчастий. На корінці тиснений золотом орнамент, витиснено «М. 90.», наліпка з зеленого паперу з тисненням золотом орнаменту та назви «Chronologia»; паперова наліпка поверх іншої паперової наліпки, написано «58».

Діючий шифр: In 4591.

Останнє видання в цьому розділі – це збірник з 12 творів 9 різних авторів, переважно античних письменників і вчених. Три з цих творів присвячені астрономії. Перший з них – це трактат «Астрономія» («De Astronomia», «Poeticon Astronomicon»), що приписується давньоримському письменнику та вченому Гаю Юлію Гігину (Gaius Julius Hyginus; бл. 64–17) та є першим латинським твором на астрономічні теми, складеним на основі грецьких джерел. У ньому дано опис сферичності космосу, в центрі якого знаходиться Земля, поділ Землі на кліматичні поя-

си, перелік сузір'їв і планет, опис сходу та заходу зірок, розгляд руху Сонця по екліптиці, сонячних і місячних затемнень³⁰. У астрономічній поемі Арата з Сол (Ἄρατος ὁ Σολεὺς; бл. 315–240?) «Явища» («Φαινόμενα») у 732 віршах також описується геоцентрична система світу, рух Сонця по екліптиці серед знаків зодіаку, перераховуються сузір'я тощо³¹. У збірнику вміщено фрагмент поеми у поетичному перекладі римського воєначальника та консула Германіка (Germanicus Iulius Caesar Claudianus; 15 до н. е. – 19 н. е.), а також текст поеми паралельно грецькою та латинською мовами. Початкові відомості з астрономії містяться у короткому трактаті «Сфера» («Σφαῖρα») давньогрецького філософа-неоплатоніка, керівника Платонівської Академії Прокла Діадоха (Πρόκλος ὁ Διάδοχος; 412–485), вміщеного у виданні в перекладі паралельно грецькою та латинською мовою англійського вченого, лікаря та перекладача Томаса Лінакра (Thomas Linacre; бл. 1460–1524). Твори з цього збірника, зокрема зазначені праці з астрономічної тематики, були досить популярними та неодноразово передруковувалися у збірниках або окремих виданнях. Так, лише у XVI ст. кожний з трьох розглянутих творів виходив друком понад 10 разів. Книга, що зберігається у відділі, була видана у 1578 р. у Парижі у видавництві Гійома Жульєна (Guillaume Julien; ?–1593?).

Бібліографічний опис видання:

Hyginus, Gaius Julius (бл. 64–17)

C. Julii Hygini, Augusti Liberti, fabularum liber, ad omnium poetarum lectionem mire necessarius, et nunc denuo excusus. Eiusdem Poeticon Astronomicon libri quatuor. Quibus accesserunt similis argumenti, Palaephati De fabulosis narrationibus liber I. F. Fulgentii Placiadis episcopi Carthaginensis Mythologiarum libri III. Ejusdem De vocum antiquarum interpretatione liber I. Phornuti De natura deorum, sive poeticarum fabularum



Рис. 13. Люстрації на арк. 77 зв. – 78 з книги: Hyginus, Gaius Julius. *Fabularum liber*. – Parisiis: Guillaume Julien, 1578.

allegoriis, speculatio. Albrici Philosophi De deorum imaginibus liber. Arati Phainomenon fragmentum, Germanico Caesare interprete. Eiusdem Phaenomena graece, cu[m] interpretatione Latina. Procli De sphaera libellus, graece et latine. Apollodori Biblioth. sive de Deorum origine. Lillii. G. Gyraldi. De musis syntagma. Index rerum sententiarum, et fabularum, in his omnibus scitu dignarum, copiosissimus. – Parisiis [Paris]: Apud Gulielmum Iulianum, sub amicitiae signo, ad collegium Cameracense, 1578. – [8], 317 [i. e. 319], [59] f.: ill.; 8° (16x10 cm). – Сигнатури: a8 A–Z8 Aa–Hh8, li6, Kk–Zz8 Aaa8 Bbb4. Пари-

нація з помилками. Втрачені арк. 8, 123–126, 145, 152. Твір «Clarissimi viri, C. Iulii Hygini, Avgvsti Liberti Poeticon Astronomicon, libri quatuor» – арк. 54–108; твір «Arati Фаυομενων [Phaenomena] fragmentvm, Germanico Caesare interprete» – арк. 177–103 [i. e. 203]; «Arati Solensis Фаυομενα = Apparentia [graece et latine]» – арк. 103 зв. [i. e. 203 зв.]–239 [i. e. 241]; твір «Procli Sphaera, Thoma Linacro Britanno interprete [graece et latine]» – арк. 239 зв. [i. e. 241 зв.] – [254].

Інші автори: Palaephatus (IV ст. до н. е.); Fulgentius, Fabius Planciades (V–VI ст.); Cornutus (Phurnutus), Lucius Annaeus

(20?–65); Albricus Philosophus (Albericus Londoniensis; XII–XIII ст.); Aratus Solensis (бл. 315–240?); Proclus (412–485); Apollodorus grammaticus (бл. 180 – після 120); Girdali, Giglio Gregorio (1479–1552); Germanicus, Caesar (15 до н. е. – 19 н. е.), пер.

Художнє оформлення: віньетки, заставки, кінцівки, гравійовані ініціали, ілюстрації в тексті, друковані маргіналиї.

Оправа: картон, обтягнений темно-коричневою шкірою, корінець на 5 бинтів, обріз червоний, лясе. На корінці тиснений золотом орнамент, темно-коричнева шкіряна наліпка з тисненою золотом назвою «Hicivus», паперова наліпка з написаним шифром «1451».

Інші особливості: власницькі бібліографічні записи на форзаці.

Діючий шифр: In 4809.

ВИДАННЯ XVII СТ.

Означений період представлений у відділі шістьма виданнями. Твір датського вченого, енциклопедиста, педагога, медика та богослова Каспара Бартоліна (Caspar Bartholin; 1585–1629) «Praecepta physicae specialis» складається з двох частин; у другій частині розглядаються метеорити як небесні тіла. У першій половині XVII ст. твір перевидавався щонайменше 6 разів. У відділі зберігається страсбурзьке видання 1621 р., що вийшло у видавництві Пола Леберца (Paul Ledertz; ?–1637?).

Бібліографічний опис видання:

Bartolinus, Caspar (1585–1629)

Praecepta physicae specialis quae thesium loco in disputationibus esse possunt. Decerpta ex praelectionibus physiologicis publicis Casp. Bartholini pro juniorum memoria. – Argentorati [Strasbourg]: Apud Paulum Ledertz, Bibliop., 1621. – 12° (12,7x7,5 cm).

Р. 1: De corporibus naturalibus simplicibus, eorumque. Mixtione, et mixtionem

consequentibus. – [36] f. – Сигнатури: A–C12. Останні 2 арк. чисті. Помилка в наборі: C9 та C10 зв. поміняні місцями.

Р. 2: De corporibus imperfecte mixtis seu de Meteoris. Decerpta ex praelectionibus physiologicis publicis Casp. Bartholini pro juniorum memoria. – Editio nova. – [30] f. – Сигнатури: a–b12 с6.

Художнє оформлення: гравійовані ініціали, кінцівки.

Провенієнції: напис (шифр): «439.а.».

Примірник у складі конволюта з 3-х видань, алігати 2–3. На звороті титульного аркуша алігата 1 штампель «Bibliotheca Universitatis St. Vladimiri.».

Оправа: картон, обтягнений темно-коричневою шкірою, на верхній і нижній кришках тиснені лінійні рамки. На корінці паперова наліпка з написами чорнилом «20», вгорі маленькими «524». На форзаці написи «29. S. J.», «439».

Примірник у складі конволюта з бібліотеки Київського університету св. Володимира. Діючий шифр: In 4026(2, 3).

«Селенографія, або опис Місяця» («Selenographia, sive Lunae descriptio») – це перша наукова праця польського астронома, конструктора телескопів і спадкового пивовара Яна Гевелія (Jan Heweliusz; 1611–1687), у якій міститься детальний опис видимої поверхні Місяця, а також описи сонячних плям, затемнень тощо³². Проілюстрований 133 авторськими гравюрами із зображенням 60 ділянок місячної поверхні та загального вигляду Місяця у різних фазах, твір вийшов у Гданську в 1647 р. коштом автора у друкарні Андреаса Гюнефельда (Andreas Hünefeld, Hünefeld; 1581–1666).

Бібліографічний опис видання:

Heweliusz, Jan (1611–1687)

Johannis Hevelii Selenographia: sive, Lunae Descriptio; Atque Accurata, Tam Ma-



Рис. 14. Ілюстрація Fig. F на окремому арк. між сторінками 40 і 41 з книги: Heweliusz, Jan. *Selenographia*. – Gedani: Jan Heweliusz; Andreas Hunefeld, 1647.

cularum Ejus, Quam Motuum Diversorum, Aliarumque Omnium Vicissitudinum, Phasiumque, Telescopii Ore Deprehensarum, Delineatio. In qua simul caeterorum omnium Planetarum nativa facies, variaequae observationes, praesertim autem Macularum Solarium, atque Jovialium, Tubospicillo acquisitae, figuris accuratissime aeri incisus, sub aspectum ponuntur: nec non quamplurimae Astronomicae, Opticae, Physicaeque quaestiones proponuntur atque resolvuntur. Ad-dita Est, Lentes Expoliendi Nova Ratio; Ut Et Telescopia Diversa Construendi, Et Experiendi, horumq[ue] adminiculo, varias observationes Coelestes, imprimis quidem Eclipsium, cum Solarium, tum Lunarium, exquisite instituendi, itemq[ue] diametros stellarum veras, via infallibili, determinandi methodus: eoq[ue], quicquid praeterea circa ejusmodi observationes animadverti debet, perspicue

explicatur. – Gedani edita [Gdańsk]: Autoris sumtibus, Typis Hünefeldianis, 1647. – [32], 563 p., [95] f. ill., [2] f. tab.: ill., portr.; 2^o (33x21,5 cm). – Авантитул «Hewelii Selenographia». Втрачено 2 титульні арк., портрет, с. 553–563. Наявні сигнатури: [2] **2–**4 ***4 ****4 A–Z4 Aa–Zz4 Aaa–Zzz4; наприкінці немає аркушів із сигнатурами Aaaa4 Bbbb2 (с. 553–563).

Художнє оформлення: додатковий гравійований титул (форта; втрачений), на тит. арк. друк чорним і червоним (втрачений), гравійований портрет автора (втрачений), заставка, кінцівки, гравійовані ініціали, ломбарди, виливні прикраси, таблиці в тексті, друковані маргіналії; 26 гравюр у тексті; 111 гравюр на 95 окремих арк.: Fig. A–R, 1–20, S, 21–40, T, T.t., V–Z, AA–FF, FFf*, GG, GGg*, [1], HH–ZZ, AAA–RRR, T.*., T.t.***, з них 20 гравюр на обох сторонах арк., 3 гравюри на подвійних арк., 1 гравюра з накладним елементом; таблиця на 1 подвійному арк. Автор усіх гравюр (крім форти та портрета) – автор книги.

Оправа напівшкіряна: картон, обклеєний коричневим крапчастим папером, корінець і кутики з коричневої шкіри, корінець на 5 бинтів, обріз червоний. На корінці тиснений орнамент, наліпка з коричневої шкіри з тисненою назвою «Hewelii / Selenographia», частина паперової наліпки з цифрами «56».

Інші особливості: напис на форзаці червоним олівцем «4624»; виправлення чорнилом у тексті окремих слів.

Діючий шифр: In 3310.

«Загальна географія» німецького географа та медика Бернгарда Вареніуса (Варен, Bernhard Varenius; 1622–1650), автора ще одного твору – «Опис Японії» (1649), – це загальний науковий систематизований опис земної кулі, складений на підставі відомих на той момент фактів. У творі наведено загальні відомості про Землю, її форму, розмір,

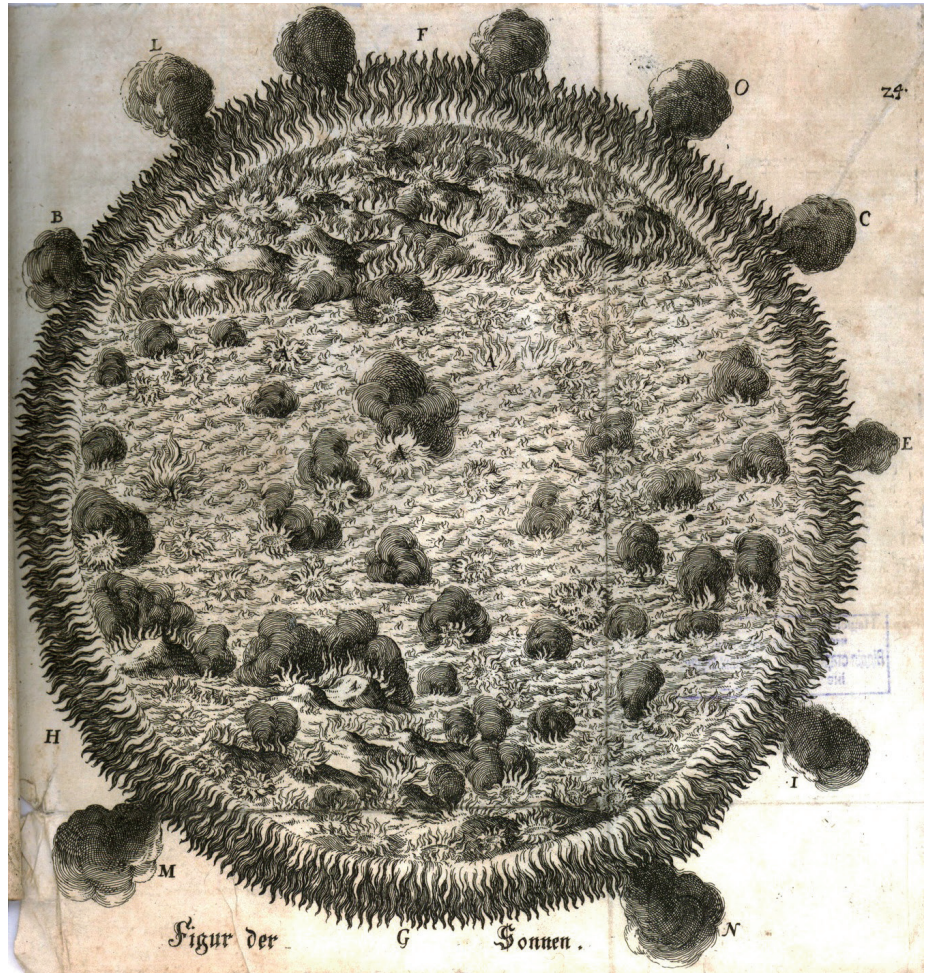


Рис. 15. Ілюстрація на окремому арк. між сторінками 22 і 23 з книги: Happel, Eberhard Werner: *Mundus mirabilis tripartitus, oder Wunderbare Welt in einer kurtzen Cosmographia fürgestellt.* – Ulm: Matthaëus Wagner, 1687. – Т. 1.

рух. Викладено геліоцентричну систему світу. Особливу увагу приділено «математичній географії»: вирахуванню відстаней на земній поверхні, складанню карт, визначенню координат тощо. Книга протягом тривалого періоду була однією з найважливіших праць із фізичної географії, неодноразово перевидавалася, у XVIII ст. була перекладена кількома європейськими мовами³³. Вперше вийшла друком у 1650 р. у Амстердамі у видавничому домі Ельзевірів під керівництвом Лодовейка Ельзевіра Молодшого (Lodewijk Elzevier; 1604?–1670).

Бібліографічний опис видання:
Varenius, Bernhard (1622–1650)

Geographia generalis, in qua affectiones generales Telluris explicantur Autore Bernh: Varenio Med: D. – Amstelodami [Amsterdam]: Apud Ludovicum Elzevirium, 1650. – [44], 786 p., [5] f. tab.: ill.; 12° (12,4x7 cm). – Сигнатури: *12 **10 A–Z12 Aa–Kk12. Останні 3 арк. чисті.

Художнє оформлення: форта із зображенням Птолемея, Тихо Браге (Tycho Brahe; 1546–1601) та Коперника, гравійовані ініціали, кінцівка.

Провенієнції: частково втрачений власницький напис лат. мовою домініканського ченця Станіслава ?; тиснений суперекслібрис із зображенням герба Шренява (Szreniawa) та літерами «A P D P C O».

Оправа: картон, обтягнений пергаменом, сліди від зав'язок.

Діючий шифр: Elz 184.

Шарль Сорель (Charles Sorel, sieur de Souvigny; бл. 1600–1674) – французький історик, письменник і сатирик, автор чотиритомної енциклопедичної праці «Загальна наука» («La science universelle»), вперше виданої в 1634–1644 рр. Чотиритомник було перевидано з авторськими доповненнями у 1668 р. у Парижі у друкарні Теодора Жира (Théodore Girard; бл. 1630–1697). У відділі зберігається перший том праці, у якому розглядаються питання, пов'язані з астрономією.

Бібліографічний опис видання:

Sorel, Charles (бл. 1600–1674)

La science universelle: Divisée en 4. tomes. T. 1: Contenant les avant-discours touchant les erreurs des sciences, et leurs remèdes. Avec le I. livre de l'estre et des proprieté des corps principaux, qui sont la terre, l'eau, l'air, le ciel, et les astres. – Dernière édition, reueuë et augmentée de plusieurs traitez de l'ancienne philosophie, et de la nouvelle et des methodes d'instruction. – A Paris: Chez Theodore Girard, dans la Grand-Salle du Palais, du costé de la Cour des Aydes, à l'Enuie, 1668. – [11], 12–70, [2], 483, [7] p.; 12° (15,2x9,2 cm). – Авантитул із загальною назвою та відомостями про видання. Сигнатури: a12 c12 i12 A–V12. 2 нумер. с. після 1-ї пагінації та 7 нумер. с. наприкінці – чисті.

Художнє оформлення: виливні прикраси, заставки та кінцівки з виливних прикрас, 2 гравійовані ініціали, 1 кінцівка, друковані маргіналії.

Провенієнції: написи: 1) шифр «VII.g.47», 2) «ex libris petri francisci de [retoxas]» (написаний поверх іншого), 3) «Ex libris P. Ampliati Krzyżanowski OSBM», 4) «A Quo transiit sub onere absol: Sacrar[...]

Miss[...] ad Bibliotheca Provinciae Pro[tt.] В V Mae.»; штемпель «Бібліотека Обласн. н/д. краєзнавчий музей в м. Житомирі №__».

Оправа: пергаменна світла, корінець на 5 бинтів, форзаци подвійні, обріз червоний крапчастий. На корінці напівстертий напис чорнилом, паперова наліпка з написаною та перекресленою чорнилом «З».

Діючий шифр: In 3360/1.

У відділі зберігається перша частина твору письменника, перекладача та журналіста Еберхарда Вернера Гаппеля (Eberhard Werner Happel; 1647–1693) «Прекрасний світ» («Mundus mirabilis»), виданий у трьох частинах у 1687–1689 рр. в Ульмі у видавництві Матеуса Вагнера (Matthäus Wagner).

Бібліографічний опис видання:

Happel, Eberhard Werner (1647–1693)

Everhardi Gverneri Happelii Mundus mirabilis tripartitus, oder Wunderbare Welt in einer kurtzen Cosmographia fürgestellt. T. 1: Von dem Himmel, beweg- und unbeweglichen Sternen, samt ihrem Lauff und Gestalt, Cometen, Jahrs-Eintheilung, Lufft, Meteoris, Meer und dessen Beschaffenheit... – Ulm: Druckts und verlegts Matthaues Wagner, 1687. – [20], 800, [30] p., [14] f. ill.: ill., portr., m.; 4° (20,1x16,3 cm). – Сигнатури: [2] *2 a2 b4 A–Z4 Aa–Zz4 Aaa–Zzz4 Aaaa–Zzzz4 Aaaaa–Lllll4 Mmmmm2 [1]. Текст нім. і лат. м. Портрет (фронтиспіс) вклеєно після тит. арк. Останній арк. – з другої частини твору.

Художнє оформлення: на тит. арк. друк чорним і червоним, портрет автора твору (автори: художник «H. Kamphuss delin.», гравер «Leonh. Neckenauer Sc.»), виливні прикраси, заставки з виливних прикрас, готичні ініціали, заставки, кінцівки, ілюстрації в тексті, таблиці, 14 ілюстрацій-гравюр (з них 1 карта, 1 таблиця) на окремих арк.

Провенієнції: напис «Ex Libris Familiae / L. Baronis Alexij de / Pereny».

Оправа: картон, обклеєний світло-коричневим «мармуровим» (?) папером, корінець шкіряний на 3 бинти, обріз червоний крапчастий. На корінці паперова наліпка з написом «189.».

Інші особливості: напис олівцем на форзаці «Космографія. / автор / Матвей Вагнер (издатель) / 1687 / Улм / (нем.)», «(издатель)» – іншим почерком; маргіналії, позначки та підкреслення в тексті.

Діючий шифр: In 3205.

Галілео Галілей (Galileo Galilei; 1564–1642) – італійський фізик, механік, астроном, філософ, математик, конструктор телескопів і мікроскопів; засновник експериментальної фізики та класичної механіки; активний прибічник геліоцентричної системи світу. «Діалог про дві системи світу» («Dialogo sopra i due massimi sistemi del mondo»; 1630, перша публікація – Флоренція, 1632) – один з головних творів Галілея, в якому обґрунтовується коперніканська система світу, а крім того, закладено основи нової, неаристотелівської механіки, розвинені у його останньому творі «Бесіди та математичні докази двох нових наук» («Discorsi e dimostrazioni matematiche intorno a due nuove scienze attenenti alla meccanica e i movimenti locali»; 1636, перша публікація – Лейден, 1638). Саме публікація «Діалогу» спричинила гоніння та суд інквізиції над його автором. Твір було заборонено, але у протестантській Голландії та Німеччині його переклали латинською мовою та продовжували видавати (перші видання латинською мовою – Страсбург і Лейден, 1635³⁴). Одне з лейденських видань, 1699 р., сформоване, вірогідно, як видавничий конвolut і містить під самостійними титулами «Діалог» і «Бесіди»; видавці – Фредрік Хаарінг (Frederik Haaring) і Давід Северінус (David Severinus). Видання має додатковий гравійований титул із датою 1700 р., що може свідчити про те, що процес друку книжки зайняв досить тривалий час.

Бібліографічний опис видання:

Galilei, Galileo (1564–1642)

Galilaei Galilaei, lyncei, academiarum pisanae ac patavinae philosophi ac mathematici summi Systema cosmicum. In quo dialogis IV. de duobus maximis mundi systematibus. Ptolemaico et Copernicano, rationibus utrinque propositis indefinite ac solide disseritur. Accessit altera hac editione praeter conciliationem locorum S. Scripturae cum terrae mobilitate, ejusdem tractatus De motu, nunc primum ex italico sermone in latinum versus. – Lugduni Batavorum [Leiden]: Apud Fredericum Haaring, et Davidem Severinum, Bibliopolas, 1699. – [20], 494, [26], [6], 826 [i. e. 282], [4] p.: portr., grav.; 4° (20x16 cm). – Рік видання на форті – 1700. Сигнатури: [4] **4 A–Z4 Aa–Zz4 Aaa–Ttt4 *3 A–Z4 Aa–Mm4 Nn3. На початку с. [1–5], [8], [10] чисті. Помилки у друкованій пагінації 2-ї частини: замість 138 цифра 238, замість 228 цифра 232, замість 232 цифра 228, замість 281 цифра 265, замість 282 цифра 826.

Інші автори: Kepler, Johannes (1571–1630); Foscarini, Paolo Antonio (1565?–1616); Riccioli, Giovanni Battista (1598–1671).

Склад видання: Galilaei Galilaei lyncaei, Academiae Pisanae mathematici, De Mundi Systemate. Dialogus 1–4. – С. 1–445; Perioche ex introductione in Martem Ioannis Kepleri, mathematici caesarei. – С. 448–454; (шмуцтитул:) Foscarini P. A. Epistola R. P. M. Pauli Antonii Foscarini, carmelitani, Circa Pythagoricorum, et Copernici opinionem de mobilitate Terrae, et stabilitate Solis: et de novo systemate seu constitutione mundi. – С. 455–487; Sententia cardinalium in Galilaeum et abjuratio ejusdem excerptae ex J. B. Riccioli Almagento novo. – С. 488–494; (окремий тит. арк.): Discursus et demonstrationes mathematicae, circa duas novas scientias pertinentes ad mechanicam et motum localem eximii viri Galilaei Galilaei lyncaei, philosophi et

mathematici primarii serenissimi Magni Ducis Etruriae. Quibus accedit Appendix de centro gravitatis quorundam solidorum. – Lugduni Batavorum: Apud Fredericum Haaring, et Davidem Severinum, Bibliopolas, 1699. – [6], 826 [i. e. 282], [4] с.

Художнє оформлення: фронтиспіс: мідерит з портретом автора твору, підписаний «Galilaeus Galilaei Lynceus / Philosophus et Mathematicus / Ser^{mi}: Hetruriae magni Ducis», автор «J. Mulder Fecit.»; форта: мідерит із зображенням Птолемея, Аристотеля та Коперника, текст титулу «Galilaei Galilaei Lyncei Dialogi, tam eos quos edidit De Systemate Mundi quam quos De Motu Locali. Lugd. Batav. Apud Fredericum Haaring et Davidem Severinum Bibliopolas. M.DCC.», автор «J. Mulder Fecit.»; віньєтка, заставки, кінцівки, гравійовані ініціали; ілюстрації в тексті: креслення, схеми, ілюстрації; таблиці; друковані маргіналії.

Провенієнції: написи: 1) «Ex Bibliotheca Wittichiana a Leyde d. 22 Mart 1740. [...]», 2) «S. 2. p. 6. II. 24.»; 3) «№ 425 V 44».

Оправа: пергаменна світла, корінець на 4 бинти, обріз червоно-синій крапчастий. На корінці напис чорнилом «GALILAEI / SYSTEMA / COSMICUM.».

Діючий шифр: In 300.

Ми розглянули 31 видання (у 33 примірниках) з астрономічної тематики з фондів відділу стародруків та рідкісних видань НБУВ. Це видання, надруковані латинським (а також паралельно грецьким) шрифтом у різних містах Європи у другій половині XV–XVII ст. Найбільше представлені палеотипи – друки першої половини XVI ст.: їх 16 у 17 примірниках. Інші виокремлені періоди представлені приблизно однаковою кількістю видань: 5 інкунабулів (у 6 примірниках), 4 видання другої половини XVI ст. та 6 видань XVII ст. Така нерівномірність розподілу в часі може свідчити як про те, що палеоти-

пи планомірно збиралися та, на щастя, краще збереглися у книгозбірнях, так і про те, що у першій половині XVI ст. астрономічній тематиці приділялася справді велика увага європейських книговидавців, які друкували як твори своїх сучасників, так і праці їхніх великих попередників.

Слід зазначити, що сімнадцятим століттям, звичайно, не обмежується інтерес до астрономії у Європі. Так, у відділі виявлено 17 видань (у 20 томах), що вийшли з цієї теми у XVIII ст. Це твори Ф. Райнца, Ж. Н. Деліля, Ж. Кассіні, Т. Райта, Л. Ейлера, П. Л. де Мопертюї, Б. де Фонтенеля, В. А. Формалеоні, Ж. Ж. де Лаланда та інших вчених, видані латинською, французькою, англійською, польською, німецькою та італійською мовами. Однак, через великий обсяг матеріалу, ми вирішили у даній статті обмежити огляд астрономічних видань кінцем XVII ст.

В цілому, астрономічна тематика посідала гідне місце у репертуарі європейських видавців як у XV–XVII ст., так і в подальший час. Друкована книга того часу прагнула задовольнити попит на такі практичні потреби, як необхідність правильного відліку часу (календарі та «посібники» з визначення рухомих свят), визначення долі людини (видання з астрології), задоволення потягу до знань (навчальні посібники, популярні видання з численними ілюстраціями та зручними до використання паперовими астрономічними приладами) тощо. Крім того, вона сприяла розвиткові та поширенню нових знань, навіть офіційно заборонених церквою, як у випадку революційної теорії М. Коперника.

Представлений огляд стародруків переконливо доводить, що західноєвропейські книжки астрономічної тематики збирали, читали, вивчали в українських землях. Провенієнції (власницькі знаки) примірників відділу стародруків та рідкісних видань Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського свідчать про приналежність цих

книжок до різних книжкових зібрань як за місцем розташування, так і за формою власності та типом установи: Київського університету св. Володимира, Київської духовної академії, Волинської семінарії, Київського Пустинно-Миколаївського монастиря, приватних бібліотек шляхтичів Яблонівських, Стажинських (Загінецька бібліотека) тощо.

¹*Alchabitius* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://en.wikipedia.org/wiki/Alchabitius>.

²*John of Seville* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://en.wikipedia.org/wiki/Johannes_Hispalensis;John_of_Saxony_\(astronomer\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Johannes_Hispalensis;John_of_Saxony_(astronomer)) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://en.wikipedia.org/wiki/John_of_Saxony_\(astronomer\)](http://en.wikipedia.org/wiki/John_of_Saxony_(astronomer)).

³Тут і далі посилання на каталог: Зданевич Б. Каталог інкунабул / уклад Б. Зданевич. – Київ.: Наук. думка, 1974.

⁴*Collection Highlight: Bellavalle. Opusculum repertorii prognosticon...* [Електронний ресурс] // University of Rochester: River Campus Libraries. – Режим доступу: <https://www.lib.rochester.edu/index.cfm?PAGE=4570>.

⁵Авраам ибн Эзра [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ru.wikipedia.org/wiki/Авраам_ибн_Эзра;Bibliotheca_astrologica_latina/Notices_by_David_Juste,_Charles_Burnett [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://warburg.sas.ac.uk/library/digital-collections/bibliotheca-astrologica/>.

⁶*Henry Bate of Mechelen* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Henry_Bate_of_Mechelen.

⁷*Four Italian Judaica incunabula: Abraham ibn Ezra, De nativitatibus* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cf.uba.uva.nl/nl/publicaties/treasures/text/t06a.html>.

⁸*Eschuid, Johannes (fl. 1336-65). Summa astrologiae judicialis...* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.christies.com/lotfinder/books-manuscripts/eschuid-johannes-summa-astrologiae-judicialis-venice-5080863-details.aspx>

⁹*Ashenden, John / K. Snedegar* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oxforddnb.com/templates/article.jsp?articleid=39190&back=>.

¹⁰*Bembo P. History of Venice. Books V–VIII / Pietro Bembo; ed. and transl. by Robert W. Ulery, jr. – Cambridge, Mass.; London: Harvard University Press, 2008. – P. 24–25.*

¹¹*Гвідо Бонатті* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Гвідо_Бонатті.

¹²*Амбросій Феодосій Макробій* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Амбросій_Феодосій_Макробій.

¹³*Цензорин* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Цензорин>.

¹⁴*Britannico (Britannici, de Britannicis) / U. Baroncelli* [Електронний ресурс] // *Dizionario Biografico degli Italiani. Vol. 14 (1972).* – Режим доступу: [http://www.treccani.it/enciclopedia/britannico_\(Dizionario-Biografico\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/britannico_(Dizionario-Biografico)/).

¹⁵Тут і далі посилання на каталог: Шамрай М. А. Каталог палеотипов из фондов Центральной научной библиотеки им. В. И. Вернадского НАН Украины / сост. М. А. Шамрай; при уч. Б. В. Грановского, И. Б. Торбакова. – Киев: Наук. думка, 1995.

¹⁶*Giovanni da Legnano / M. V. Fratadocchi* [Електронний ресурс] // *Dizionario Biografico degli Italiani. Vol. 56 (2001).* – Режим доступу: [http://www.treccani.it/enciclopedia/giovanni-da-legnano_\(Dizionario-Biografico\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/giovanni-da-legnano_(Dizionario-Biografico)/).

¹⁷*Jodocus Badius* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://en.wikipedia.org/wiki/Jodocus_Badius;Budé,_Guillaume_\(1468–1540\)_Commentarii_Linguae_Graecae...Paris,_Jodocus_Badius_Ascenscius,_1529](http://en.wikipedia.org/wiki/Jodocus_Badius;Budé,_Guillaume_(1468–1540)_Commentarii_Linguae_Graecae...Paris,_Jodocus_Badius_Ascenscius,_1529) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.wofford.edu/library/rare-books-bude.aspx>.

¹⁸Тут і далі посилання на каталог: Шамрай М. Альдини в бібліотеках України: каталог. – Київ: Академперіодика, 2008.

¹⁹*Сакробоско* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ru.wikipedia.org/wiki/Сакробоско;Сакробусто,_Иоанн [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://chronology.org.ru/newwiki/Сакробусто,_Иоанн;Johannes_de_Sacrobosco.Editions_of_the_«Tractatus_de_Sphaera» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ghtc.usp.br/server/Sacrobosco/Sacroboscoed1.htm>.

²⁰*Георг фон Пурбах* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Георг_фон_Пурбах.

²¹*Alantsee, Leonhard* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://de.wikisource.org/wiki/ADB:Alantsee,_Leonhard.

²²*Рейнгольд, Эразм* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ru.wikipedia.org/wiki/Рейнгольд,_Эразм.

²³*Jan z Glogowa* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pl.wikipedia.org/wiki/Jan_z_Glogowa;Lot_129:_Johannes_Glogoviensis.Computus_Chrometralis

[Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.invaluable.com/auction-lot/johannes-glogoviensis-computus-chirometralis.-cr-129-c-d5gm6c8rqr>.

²⁴Регіомонтан [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Регіомонтан>; *Kalendarium – Universität Wien* [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.univie.ac.at/hwastro/books/regioColMed.pdf>.

²⁵Johann Dryander [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://de.wikipedia.org/wiki/Johann_Dryander; *Dryander, Johann / Robert Herrlinger // Neue Deutsche Biographie*. – Berlin, 1959. – В. 4. – С. 142.

²⁶Copernicus, Nicolaus. *De Lateribus et Angulis Triangulorum, tum planorum rectilineorum...* [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.abebooks.com/Lateribus-Angulis-Triangulorum-tum-planorum-rectilineorum/752433234/bd>; Миколай Коперник [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://uk.wikipedia.org/wiki/Миколай_Коперник; Ретик, Георг Иоахим фон [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ru.wikipedia.org/wiki/Ретик,_Георг_Иоахим.

²⁷Peter Apianus [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://pl.wikipedia.org/wiki/Peter_Apianus; *Gemma Frisius, Reiner* [Электронный ресурс] // *Renaissance and Reformation 1500–1620: A Biographical Dictionary*. – Режим доступа: [\[enacademic.com/152/GEMMA_FRISIUS_Reiner\]\(http://enacademic.com/152/GEMMA_FRISIUS_Reiner\).](http://renaissance_and_reformation.</p>
</div>
<div data-bbox=)

²⁸Клавдий Птолемей [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ru.wikipedia.org/wiki/Клавдий_Птолемей.

²⁹Миколай Коперник [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://uk.wikipedia.org/wiki/Миколай_Коперник; *Jerzy Joachim Retyk* [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://pl.wikipedia.org/wiki/Jerzy_Joachim_Retyk.

³⁰Гай Юлий Гигин [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ru.wikipedia.org/wiki/Гай_Юлий_Гигин.

³¹Арат из Сол [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ru.wikipedia.org/wiki/Арат_из_Сол.

³²Jan Heweliusz [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://pl.wikipedia.org/wiki/Jan_Heweliusz.

³³Мазуренко Д. Н. Коперникиана библиотек Украины // *Историко-астрономические исследования*. – М., 1977. – Вып. XIII. – С. 418; Варен, Бернхард [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ru.wikipedia.org/wiki/Варен,_Бернхард.

³⁴Мазуренко Д. Н. Коперникиана библиотек Украины // *Историко-астрономические исследования*. – Москва, 1977. – Вып. XIII. – С. 406; Галилей, Галилео [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ru.wikipedia.org/wiki/Галилей,_Галилео.